

บทที่ 2

ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) และการสอน

การวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติการสอนตามแนวทางนบีมุฮัมมัดของครูผู้สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสอนและศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) โดยผู้วิจัยได้รวบรวม เรียบเรียงเนื้อหาสาระสำคัญและสรุปประเด็นในการนำเสนอตามลำดับ คือ

2.1 การจัดการศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

2.1.1 ความหมายของตาดีกา

2.1.2 ความเป็นมาของตาดีกา

2.1.3 หลักสูตรจัดการศึกษา

2.2 การสอน

2.2.1 ความหมายของการสอน

2.2.2 ลักษณะการสอนที่ดี

2.3 การสอนของท่านนบีมุฮัมมัด

2.3.1 รูปแบบการสอน

2.3.2 วิธีสอน

2.3.3 เทคนิคการสอน

2.1 การจัดการศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

2.1.1 ความหมายของตาดีกา

สำนักพัฒนาการศึกษา (2540 : 25) ได้ให้ความหมายของตาดีกา ดังนี้ ตาดีกาเป็นคำย่อของภาษามลายู ซึ่งประกอบด้วยคำย่อสามคำด้วยกัน คือ ตา มาจากคำย่อในภาษามลายูของคำว่า ตามัน หมายถึง สวน อุทยาน หรือสถานที่ คำว่า ดี มาจากคำย่อในภาษามลายูของคำว่า ดีดีกัน หมายถึง การสั่งสอนอบรมบ่มนิสัย และคำว่า กา มาจากคำย่อในภาษามลายูของคำว่า กาน็อก ๆ หมายถึง เด็ก ๆ ดังนั้นตาดีกาหมายความว่า สถานที่จัดอบรม สั่งสอนเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของศาสนาอิสลามแก่เด็ก ๆ โดยใช้อาคารเรียนที่ตั้งอยู่ในบริเวณมัสยิด

อิบรอฮีม ณรงค์รัชชาเขต, สุกรี หลังปูเต๊ะและกาเดร์ สะอะ (2551: 6-7) ได้ให้ความหมายของตาดีกา คือแหล่งศึกษาศาสนาอิสลามที่ถือกำเนิดในสามจังหวัดชายแดนใต้สถาบัน

หนึ่ง เป็นสถาบันการศึกษาอิสลามที่เก่าแก่สำหรับเด็กและเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ เดิมที่สถาบันแห่งนี้ ถูกเรียกว่าโรงเรียนฟิรฎูอีน มีตรอสะฮ์เสอโกลาฮุมลาฮู มุสลิมส่วนใหญ่ในพื้นที่จะเรียกว่าโรงเรียน แต่นักวิชาการจะไม่ค่อยเรียกว่าโรงเรียนแต่จะเรียกว่า ศูนย์อบรมหรือตาติกาแทน และในอนาคตเมื่อรัฐ นำตาติกาเข้าระบบก็จะกลายเป็นโรงเรียนไม่ใช่ศูนย์อบรมอีกต่อไป ความจริงการที่ชาวบ้านเรียกชื่อ สถาบันแห่งนี้ว่า ตาติกา ซึ่งหมายถึงศูนย์เด็กเล็กก็อาจจะไม่เหมาะสมตามความหมายที่แท้จริงแต่ก็ ไม่ได้เป็นสิ่งเสียหายมากนัก

จากความหายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ตาติกา นั้น คือ ศูนย์ที่จัดการอบรมสั่งสอนให้แก่ เด็ก ๆ และเยาวชนในชุมชน เกี่ยวกับสิ่งที่เป็พื้นฐานที่เกี่ยวกับหลัก ศรัทธาคุณธรรมจริยธรรมและ หลักปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันของมุสลิมโดยปกติจะเปิดทำการเรียนการสอนทุกวันเสาร์และ อาทิตย์ สำหรับเด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 4- 12 ปี ตาติกาเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านโดยมีมัสยิด เป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา

2.1.2 ความเป็นมาของตาติกา

ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาติกา) เป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม สำหรับเด็กและเยาวชนมุสลิมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งที่ถือกำเนิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พร้อม ๆ กับการมีอยู่ของมัสยิดในชุมชนนั้น ๆ โดยมีชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันรับผิดชอบดำเนินการจัดการเรียน การสอนให้แก่บุตรหลานที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งจะอิหม่ามประจำมัสยิดเป็นผู้ดูแลและบริหารจัดการ ส่วนครูผู้สอนและผู้เรียนจะเป็นบุตรหลานที่อยู่ในชุมชน สภาพการดำเนินการเป็นไปตามสภาพความพร้อมของชุมชน

ในปี พ.ศ.2530 อาสาสมัครในจังหวัดปัตตานีได้ก่อตั้งชมรมตาติกาที่มีชื่อว่า “PUSTASKA” ในจังหวัดนราธิวาสได้ก่อตั้งชมรมตาติกาที่มีชื่อว่า “PASAKA” สำหรับในจังหวัดยะลา ได้ก่อตั้งชมรมตาติกาชื่อว่า “PESATUAN TADIKA” ในปี พ.ศ.2533 ได้มีการจัดตั้งชมรมในระดับสาม จังหวัดขึ้น โดยมีชื่อว่า “PERKASA” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพทางวิชาการ และ ชื่อดังกล่าวเป็นที่รู้จักในจัดการศึกษาตาติกา นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจุบันนี้ยังคงใช้ชื่อเรียก ดังกล่าว

ในปี พ.ศ. 2540 นับเป็นครั้งแรกที่ทางราชการได้ให้การสนับสนุนการจัดการเรียน การสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาติกา) ซึ่งกรมศาสนาในขณะนั้นสังกัดอยู่ใน กระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ดำเนินการออกระเบียบกรมศาสนาว่าด้วยศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและ จริยธรรมประจำมัสยิดไว้ 2 ฉบับ คือ “ระเบียบกรมศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและ จริยธรรมประจำมัสยิด พ.ศ. 2540” ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ.2540 และถูกยกเลิก โดย “ระเบียบกรมศาสนาว่าด้วยศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด พ.ศ.2540” ที่ ประกาศใช้เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540

ในปี พ.ศ.2547 ขณะที่ ๖๗ วันมุหะมัดนอร์ มะทา รองนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และประธานคณะกรรมการนโยบายเฉพาะกิจแก้ไข ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนใต้ (กปต.) พิจารณาเห็นว่าการเรียนการสอนในศูนย์การศึกษา อิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ยังขาดแคลนครูผู้สอน ขาดขวัญกำลังใจ และมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอที่จะเตรียมความพร้อมหรือพัฒนาเด็กนักเรียนให้มีความรู้ด้านศาสนาและสามัญทั่วไป ท่านจึงเสนอโครงการเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น และมอบหมายให้กรมปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ.2547

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินโครงการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อเพิ่มศักยภาพ การศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในปีงบประมาณ พ.ศ.2548 โดยได้จัดสรร เงินค่าตอบแทนครูผู้สอน ค่าบริหารกิจการของมัสยิด การนิเทศ การติดตามผลการปฏิบัติของจังหวัด และอำเภอและพัฒนาการเรียนการสอนศาสนาอิสลามเบื้องต้นในสถานศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ตลอดจนได้มีการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาพัทธอินประจำมัสยิด พ.ศ.2548 /ศ.ศ. 1426 รวมทั้งจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร 4 รายการ ได้แก่ แนวทางการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา มาตรฐานและสาระการเรียนรู้หลักสูตรอิสลามศึกษา แผนการจัดการเรียนรู้ปีที่ 1 และปีที่ 4

การดำเนินงานข้างต้นเป็นไปอย่างรวดเร็วและมักถูกตั้งข้อสงสัยว่าทำไมกรมการปกครองต้องมาเกี่ยวข้อง เช่น เมื่อการเปิดอภิปรายในที่ประชุมร่วมของรัฐสภาเพื่อพิจารณาเรื่องการ แก้ไขปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อวันที่ 30-31 มีนาคม 2548 สมาชิกวุฒิสภาและ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่านก็ได้ให้เกียรติกล่าวพาดพิงถึงว่า ทำไมไม่ให้กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม หรือท้องถิ่นดำเนินการ ซึ่งเหตุผลที่กรมการปกครองจำเป็นต้องดำเนินการตาม โครงการสรุปได้ ดังนี้ (เดชรัฐ สิมศิริ , มปป. : 21-26)

ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ได้เรียกร้องให้ทางราชการสนับสนุน การสอนจริยศึกษาในมัสยิดอย่างต่อเนื่อง และเป็นมาตรฐานเดียวกันแต่ที่ผ่านมาการเรียนการสอน จริยศึกษา (ตาดีกา) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีมัสยิดและผู้ปกครองร่วมจัดหาครูผู้สอน เงิน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ รวมทั้งร้องขอบริจาคและสนับสนุนจากเอกชนและทาง ราชการ ดังนั้นการพัฒนาขึ้นอยู่กับโอกาสและปัจจัยต่าง ๆ ไม่เป็นระบบมาตรฐานเดียวกัน ปี พ.ศ. 2540 กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (ในขณะนั้น) เริ่มให้สนับสนุนการช่วยเหลือสถาน สอนจริยศึกษาทั่วประเทศ จัดตั้ง “ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด” โดยอุดหนุน ให้ค่าตอบแทนให้ครูผู้สอน คนละ 2,000 บาท ต่อปี ซึ่งปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2547 มีศูนย์ที่จัดทะเบียน แล้วรวม 36 จังหวัด จำนวน 1,621 แห่ง โดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ (นราธิวาส

ปัตตานี ยะลา) มีจดทะเบียนเพียง 721 แห่ง จากที่มีอยู่จริงทั้งหมด 1,605 แห่ง ตาดีกาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังไม่ได้จดทะเบียนอีก 884 แห่ง การจดทะเบียนค่อนข้างที่จะยุ่งยาก

เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2555 ทาง ศอ.บต. ได้พิจารณาเห็นชอบเกี่ยวกับการเพิ่มค่าตอบแทนแก่ครูผู้สอนในตาดีกา โดยได้เสนอเหตุผลและข้อมูลให้แก่ ครม. ว่า ตาดีกาและปอเนาะถูกกล่าวหา ใส่ร้ายว่าเป็นสถานที่บ่มเพาะก่อการร้าย จึงมีครูผู้สอนบางคนถูกตามจับไล่ล่า และบางคนถูกจับตามพรก.ฉุกเฉิน กระนั้นก็ตามพบว่า ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทย 80 % ยังคงส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาในสถาบันดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น และจากการสำรวจของ ศอ.บต. พบว่า เงินอุดหนุนที่ทางรัฐจัดสรรมาให้แก่ตาดีกาและครูผู้สอนนั้นมีอัตราที่น้อย ซึ่งไม่เพียงพอกับรายจ่ายในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน ในส่วนค่าตอบแทนของครูผู้สอนเดิมนั้น มี 3 ระดับ ดังนี้ 1. ตาดีกาที่มีผู้เรียนไม่เกิน 80 คน จะได้รับเงินอุดหนุนครูผู้สอน 2 คน ๆ ละ 2,000 บาท 2. ตาดีกาที่มีผู้เรียน 80 - 120 คน จะได้รับเงินอุดหนุนครูผู้สอน 3 คน ๆ ละ 2,000 บาท และ 3. ตาดีกาที่มีผู้เรียน 120 คนขึ้นไป จะได้รับเงินอุดหนุนครูผู้สอน 4 คน ๆ ละ 2,000 บาท และค่าบริหารจัดการมัสยิด เดือนละ 1,000 บาท และด้วยเหตุนี้ ทาง ศอ.บต. จึงได้เสนอปรับหลักเกณฑ์ใหม่เกี่ยวกับค่าตอบแทนครูผู้สอนในตาดีกาและค่าบริหารจัดการมัสยิด โดยมี 2 ระดับเท่านั้น คือ 1. ตาดีกาที่มีผู้เรียนต่ำกว่า 60 คน จะได้รับเงินอุดหนุนครูผู้สอน 4 คน ๆ ละ 3,000 บาท และ 2. ตาดีกาที่มีผู้เรียน 60 คนขึ้นไป จะได้รับเงินอุดหนุนครูผู้สอน 6 คน ๆ ละ 3,000 บาท และค่าบริหารจัดการมัสยิดเดือนละ 2,000 บาท (สำนักข่าวอิสรา, 2555.)

ในปี 2559 ทาง ศอ.บต. ได้จัดโครงการตาดีกาการันตีขึ้นเพื่อรับรองมาตรฐานการจัดการเรียนการสอนในตาดีกา โดยมีการประเมินมาตรฐานของตาดีกา 5 ด้าน คือ ด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์ ด้านการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนและด้านความสัมพันธ์ชุมชน

และเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2559 พลเอก สุรเชษฐ์ ชัยวงศ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมคณะ ลงพื้นที่จังหวัดปัตตานี ที่โรงแรม ซี.เอส. เพื่อเป็นประธานในพิธีมอบประกาศเกียรติคุณแก่ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการรับรองมาตรฐานการจัดการศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในโครงการ “ตาดีกาการันตี” พร้อมนี้ได้คัดเลือกตาดีกาเพื่อยกระดับเป็นตาดีกาต้นแบบ ระดับอำเภอ ๆ ละ 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ทางเลขา ศอ.บต. ได้กำหนดนโยบายพัฒนาการศึกษาของตาดีกาในจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อให้มีประสิทธิภาพและยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนในตาดีกาและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ ศอ.บต. ได้ขับเคลื่อนเกี่ยวกับด้านอาหารกลางวันของตาดีกา ภายใต้กิจกรรม ครั่วมุ่บ้าน เพื่ออาหารกลางวัน เพื่อส่งเสริมให้ตาดีกาได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นรูปธรรม (สำนักสารสนเทศและประชาสัมพันธ์ ศอ.บต. 2559.)

ในปี 2559 ตาดีกาเริ่มใช้หลักสูตรใหม่เป็นความร่วมมือในการจัดทำจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.) มูลนิธิประสานงานตาดีกาจังหวัดชายแดนใต้ สำนักงานการศึกษาเอกชน 5 จังหวัดชายแดนใต้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 8 หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) ที่ผู้เรียนจะต้องใช้ในชีวิตประจำวัน กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวนี้ให้สอดคล้องกับความต้องการและอัตลักษณ์ของชุมชน จึงได้ประกาศใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูอินประจำมัธยมศึกษาระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) พุทธศักราช 2559 มาจนถึงปัจจุบัน (หลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูอินประจำมัธยมศึกษาระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) พุทธศักราช 2559 : 1)

2.1.3 หลักสูตรจัดการศึกษา

หลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนในตาดีกาในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น ปี 2559 โดยเน้นศึกษาวิชาที่เป็นภาคบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน เพื่อให้ผู้เรียนมีหลักศรัทธา หลักปฏิบัติที่ถูกต้อง และมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีเพื่อให้เกิดความสันติในโลกดุนยาและโลกอาคิเราะฮ์ โดยกำหนดสมรรถนะของผู้เรียนให้มีความสามารถใน 5 ด้านต่อไปนี้ คือ การอ่านอัลกุรอาน ปฏิบัติตามหลักการอิสลาม การอ่าน เขียนและสื่อสาร คิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม และกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 10 ประการ มี 9 สาระวิชาและมีโครงสร้างเวลาเรียนปรากฏดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 โครงสร้างเวลาเรียน

สาระ	ชั้นและเวลาเรียน					
	ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น(อิบติดาอียะฮฺ)ชั้นปีที่1-6					
	1	2	3	4	5	6
สาระพื้นฐาน						
1. อัลกุรอาน	80	80	80	80	80	80
2. อัลอะดีษ	40	40	40	40	40	40
3. อัลอะกีดะฮฺ	40	40	40	40	40	40
4. อัลฟิกฮฺ	40	40	40	40	40	40

ตารางที่ 2.1 โครงสร้างเวลาเรียน (ต่อ)

สาระ	ชั้นและเวลาเรียน					
	ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น(อับตาดอฮียะฮฺ)ชั้นปีที่1-6					
	1	2	3	4	5	6
สาระพื้นฐาน						
5. อัลอักลาค	40	40	40	40	40	40
6. อัตตารีค	40	40	40	40	40	40
7. ภาษาอาหรับ	40	40	40	40	40	40
8. ภาษามลายู(อักษรยาวี)	40	40	40	40	40	40
9. ภาษามลายู(อักษรโรมัน)	40	40	40	40	40	40
รวมเวลาเรียนพื้นฐาน	400	400	400	400	400	400
สาระเพิ่มเติม						
1. ภาษาอังกฤษ	40	40	40	40	40	40
2. ภาษามลายูเพื่อการสื่อสาร หรือภาษาอาหรับเพื่อการสื่อสาร	40	40	40	40	40	40
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	40	40	40	40	40	40
รวมเวลาเรียน	ไม่น้อยกว่า 440 ชม./ปี			ไม่น้อยกว่า 440 ชม./ปี		

มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียนและ กิจกรรมส่งเสริมผู้เรียน และในด้านการวัดและประเมินผลจะมี 4 ระดับ ดังนี้ คือระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับจังหวัดและระดับประเทศ ทั้งนี้การวัดและประเมินผลระดับประเทศจะจัดเฉพาะผู้เรียนชั้นปีที่ 6 เท่านั้น และเอกสารหลักฐานการศึกษา มีอยู่ 2 ประเภท คือ 1.เอกสารที่ทางกระทรวงศึกษากำหนด ประกอบด้วย ปอ.1 ปอ.2 และ ปอ.3 ส่วนประเภทที่ 2 คือ เอกสารที่ทางสถานศึกษาจัดทำขึ้นเพื่อบันทึก หรือรับรองการเรียนของผู้เรียน เป็นต้น (หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุภูมิอันประจักษ์ยิต ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อับตาดอฮียะฮฺ) พุทธศักราช 2559 : 1-15)

2.2 การสอน

2.2.1 ความหมายของการสอน

2.2.1.1 การสอนในพจนานุกรมภาษาอาหรับ ตรงกับคำว่า ตะอิลิม (تعليم) จากรากศัพท์เดิม علم يعلم تعليم ซึ่งมีความหมายว่า การทำให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ในบางสิ่งบางอย่าง (Majma' al-Lughah al-Arabiyah, 1972 : 624)

2.2.1.2 ชนาธิป พลกุล (2543 : 18) ได้กล่าวว่า การสอนเป็นเรื่องของผู้สอนที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้เรียนเป็นการเลือกวิธีการ หรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบทเรียนและผู้เรียน ผู้สอนควรมีความรู้เกี่ยวกับการสอนในเรื่องวิธีสอน เทคนิคการสอนและรูปแบบการสอน

2.2.1.3 รุ่งทิวา จักรกร (2527 : 25) ได้ให้ความหมายของการสอนว่า หมายถึง การจัดสถานการณ์สภาวะการณ์ หรือกิจกรรมเพื่อช่วยส่งเสริมเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ การสอนยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา รวมทั้งความสามารถอื่นๆ ที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

นักการศึกษาได้ให้นิยามความหมายของการสอนไว้หลายๆ ทศนะ ได้แก่

2.2.1.4 คาเตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973 : 102 อ้างถึงในชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2545 : 68) ได้กล่าวถึงการสอนว่า เป็นการแนะนำแนวทางให้ผู้เรียนโดยใช้วิธีการสอนแบบต่างๆ ให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามในทุกๆ ด้านตามที่กำหนดความมุ่งหมายไว้

2.2.1.5 ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2540 : 17) ได้กล่าวถึงการสอนว่า เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมที่ผู้สอนจัดขึ้นเพื่อวางเงื่อนไขและเตรียมสภาพการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ผู้สอนกำหนดไว้

จากคำนิยามการสอนของบรรดานักวิชาการข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการสอนนั้น คือ การกระทำของครูผู้สอนโดยการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการหรือกิจกรรมที่ครูผู้สอนจัดให้มีขึ้นแก่ผู้เรียน เพื่อให้นักเรียนนั้นเกิดผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาที่ได้วางไว้ ตลอดจนการอบรมบ่มนิสัย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเจริญงอกงามด้านร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสมและผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2.2 ลักษณะการสอนที่ดี

2.2.2.1 ทองทิพย์ วรรณพัฒน์ (2532 : 65) ได้กล่าวว่า “การสอนที่ดีนั้นควรมีจะลักษณะดังต่อไปนี้

- ก. การสอนที่ดีนั้น ไม่ควรยึดหลักสูตรเป็นบรรทัดฐานแน่นอนตายตัว การสอนควรยืดหยุ่นให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน
- ข. การสอนที่ดีต้องมีการเตรียมการสอนไว้ล่วงหน้า
- ค. การสอนที่ดีนั้นจะต้องยึดเอานักเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง
- ง. การสอนที่ดี จะต้องให้นักเรียนจัดกิจกรรมต่างๆด้วยตนเอง
- จ. การสอนที่ดี จะต้องเป็นการสอนที่ส่งเสริมความเจริญ งอกงามให้แก่ทั้ง 4 ด้าน ร่างกาย สมอ อารมณ์และสังคม”

2.2.2.2 สุพิน บุญวงศ์. (2532 : 10-12) กล่าวถึง ลักษณะการสอนที่ดีว่า ควร มีลักษณะดังนี้ มีการส่งเสริมนักเรียนให้เรียนด้วยตนเอง มีการส่งเสริมให้นักเรียนด้วยการทำงานกลุ่ม มีการตอบสนองความต้องการของนักเรียน มีการสอนให้สัมพันธ์ระหว่างวิชาที่เรียนกับวิชาอื่นๆ มีการใช้สื่อการสอน มีกิจกรรมให้นักเรียนทำหลายอย่าง มีการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ มีการส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอยู่เสมอ มีการตั้งใจ มีการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตย มีการเร้าความสนใจก่อนลงมือทำการสอน และมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลา

2.2.2.3 บุรชัย ศิริมหาสาคร (2546 : 21-22) กล่าวว่า ลักษณะการสอนที่ดีนั้นครูต้องมีจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ 4 ทาง คือ

- ก. ผู้เรียนกับผู้สอน คือ นักเรียนได้รับความรู้ และประสบการณ์ต่างๆจากครู
- ข. ผู้เรียนกับผู้เรียน คือ นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์จากเพื่อนร่วมชั้น

- ค. ผู้เรียนกับวัสดุอุปกรณ์ คือ นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ต่างๆจากสื่อการเรียนการสอน เช่น หนังสือ ใบความรู้ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ ที่ครูจัดให้เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน

- ง. ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม คือ นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ต่างๆจากสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น ป้ายนิเทศที่อยู่ข้างทาง ธรรมชาติที่อยู่รอบตัว หรือคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ เป็นต้น

2.2.2.4 สุนทร ปิยะวสันต์ (2550 : 59-60) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ในทุก ระดับชั้นให้เกิดผลดี มีคุณภาพสูง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเยี่ยม ครูจะต้องมีการควบคุมการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ ครูจำนวนไม่น้อยที่ประสบปัญหาในการควบคุมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ไม่สามารถที่จะกระตุ้นและเร้าใจให้นักเรียนมีความสนใจในการเรียนได้ นักเรียนไม่มีวินัยในชั้นเรียน ไม่มีมารยาทในการฟังและพูด และไม่ร่วมกิจกรรม ทำให้ครูไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ ออกแบบและวางแผนการสอนไว้ได้ เป็นผลทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ย่อหย่อนและไม่มีคุณภาพ

ท้ายสุดทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อยู่ในเกณฑ์ต่ำมากและไม่เป็นที่น่าพอใจ การควบคุมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นเทคนิคหนึ่งที่จะช่วยทำให้ผู้สอนสามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จได้ในที่สุด จริง ๆ แล้วเป็นเรื่องที่ไม่ยากเกินความสามารถของครู เป็นเทคนิคที่อยู่ในตัวครูแล้ว ทุกท่านสามารถทำได้ไม่ยากนัก เป็นเรื่องไม่ต้องลงทุนลงแรงมากนัก ดังนี้

ก. การทดสอบก่อนเรื่อง ช่วยให้ครูและนักเรียนทราบความรู้พื้นฐานและทักษะเบื้องต้นของนักเรียนเพื่อจะได้เชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์ใหม่จะได้เรียนรู้ต่อไป

ข. บุคลิกภาพของครู เป็นเรื่องง่าย ๆ แต่สำคัญมาก ครูที่มีบุคลิกภาพดีสามารถควบคุมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ดี เพราะนักเรียนจะรู้สึกรัก ชอบ นิยมและเกรงใจครู ครูจึงจำเป็นต้องพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองให้ สม่กับการเป็นครู เช่น แต่งกายดี สะอาด เรียบร้อย กิริยามารยาทที่ดี พูดจาสุภาพและไพเราะ เป็นต้น

ค. สีหน้าท่าทางของครู ต้องยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์ดี ไม่ขี้เล่นและไม่เครียด นักเรียนอยากเข้าใจใกล้ครู อยากคุยและอยากเรียนกับครูคนนั้น

ง. น้ำเสียงและวาทะที่ครูใช้จะต้องสร้างความประทับใจและดึงดูดใจนักเรียน

จ. ความตั้งใจในการจัดการเรียนรู้โดยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนและเป็นกระบวนการซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนอยากติดตามกิจกรรมการเรียนรู้และมีส่วนร่วมตลอดเวลา

ฉ. การให้กำลังใจหรือการเสริมแรง หากนักเรียนได้รับความสำเร็จในการเรียนรู้ครูควรให้กำลังใจหรือเสริมแรงทันทีเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนอยากทำให้ได้รับความสำเร็จอีกครั้งต่อไป เช่น ชมว่าเก่ง ดี ดีมาก เยี่ยมมาก ดีขึ้นเยอะเลย เป็นต้น

ช. การซักถามหรือการตั้งคำถาม การใช้เทคนิคนี้ครูสามารถจะดึงความสนใจของนักเรียนได้เพราะนักเรียนต้องตั้งใจฟัง ให้กระบวนการในการคิด แล้วจึงสามารถตอบคำถามได้

ซ. การทดสอบหลังเรียน เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนหลังจากได้เรียนบทเรียนจบแล้ว

2.2.2.5 บุญชม ศรีสะอาด (2537 : 5) ได้กำหนดลักษณะการสอนที่ดีนั้นจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบซึ่งในระบบการสอนจะต้องมีองค์ประกอบที่เป็นตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิต ดังแสดงในภาพต่อไปนี้

ตัวป้อน	กระบวนการ	ผลผลิต
ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร สิ่งอำนวยความสะดวก	การดำเนินการสอน - การตรวจสอบและเสริมพื้นฐาน - การสร้างความพร้อมในการเรียน - การใช้เทคนิคการสอนต่างๆ	ผลการเรียนรู้ - ด้านพุทธิพิสัย - ด้านจิตพิสัย - ด้านทักษะพิสัย

การติดตาม ประเมินผลและปรับปรุง

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบการสอนที่ดี

ลักษณะการสอนของนบีมุฮัมมัดﷺ เป็นลักษณะการสอนที่ดีที่สุด ซึ่งท่านถูกส่งมาเพื่อเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ความรู้และขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดอย่างแท้จริง ดังที่ท่านนบีได้กล่าวไว้ว่า

((إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ أَعْلَمُكُمْ))

(أخرجه أحمد : 7403)

ความว่า “แท้จริงฉันนั้นสำหรับพวกท่านเปรียบเสมือนบิดาที่คอยสั่งสอนพวกท่าน”

(บันทึกโดย Ahmad : 7403)

และท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((إِنَّمَا بَعِثْتُ لَأَتَمَّ صَالِحِ الْأَخْلَاقِ))

(أخرجه أحمد : 8932)

ความว่า “แท้จริงฉันถูกแต่งตั้งมาเพื่อที่ฉันจะทำให้เกิดความสมบูรณ์ในด้านมารยาทที่ดี”

(บันทึกโดย Ahmad : 8932)

จากสะตีสข้างต้น แสดงให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ประกาศและรับรองตัวเองว่าเป็นอีกเป้าหมายหนึ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงแต่งตั้งท่านมาบนโลกนี้เพื่อเป็นผู้อบรม สั่งสอนและขัดเกลาจิตใจแก่มนุษย์ให้เป็นคนที่ดีเยี่ยมด้วยคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ลักษณะการสอนของท่าน ﷺ เป็นลักษณะการสอนที่ดีและสมบูรณ์แบบที่สุด ดังนั้นลักษณะการสอนที่ดีของครูผู้สอนจะต้องรู้จักจริงและเข้าใจเนื้อหาที่จะสอนเป็นอย่างดี มีการเตรียมการสอน จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการสอน มีรูปแบบการสอน วิธีการสอนและเทคนิคการสอนที่หลากหลาย ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงามแก่ผู้เรียนตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

2.3 การสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

การสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นจะประกอบด้วยสามด้านหลัก ๆ คือ ด้านรูปแบบการสอน ด้านวิธีสอนและด้านเทคนิคการสอน ซึ่งจะกล่าวถึงความหมายรวมถึงเนื้อหาและสาระสำคัญเกี่ยวกับการสอนในแต่ละด้าน ตามลำดับดังนี้

2.3.1 รูปแบบการสอน

รูปแบบการสอน คือ แบบแผนการดำเนินการสอนที่จัดเป็นระบบ สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ มีการพิสูจน์ หรือทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายเฉพาะ (ชนาธิป พลกุล 2551 : 36)

รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ท่านใช้ในอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ณ บ้านของท่าน บ้านของอัครอม บิน อับดุลอัครอม มัสยิดและสถานที่อื่น ๆ ซึ่งจะประกอบด้วย การสอนที่เป็นรายบุคคลและการสอนที่เป็นรายกลุ่ม ซึ่งการสอนรายกลุ่มจะมีกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ (ยุทรนา เกื้อกุล, 2550 : 25)

2.3.1.1 การสอนรายบุคคล

การสอนรายบุคคลเป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใช้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ของท่านเป็นกรณีเฉพาะดังมีเนื้อหาสาระที่หลากหลายตามเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะสอนคนที่อยู่ใกล้ชิดและสนิทสนมกับท่าน เช่น ผู้ที่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวของท่าน และผู้ที่อยู่บ้านใกล้เคียงกับท่าน รวมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ของท่านที่มีความรู้ทั้งหลาย เช่น อุบัยกร์ อุซัยรียเราะฮ์ อิบน์อับบาส และมุอาซ บิน ญะบัล ﷺ เป็นต้น

ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนอุบัยกร์ ﷺ ตามที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿...يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾

(التوبة : جزء من الآية 40)

ความว่า “ขณะที่ (มุฮัมมัด) ได้กล่าวแก่สหายของเขา (ออบูบักร์) ว่า
ท่านอย่าได้เสียใจ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอยู่กับเรา”

(ส่วนหนึ่งจากสุเราะฮ์อัตเตาบะฮ์ : 40)

จากอายะฮ์อัลกุรอานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า เป็นการสอนรูปแบบการสอนรายบุคคลที่
ท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้สอนออบูบักร์ﷺ ในขณะที่ซ่อนตัวอยู่ในถ้ำชูรฺพร้อมกับท่านนบี ซึ่งท่านนบีได้
หลบหนีจากการไล่ล่าของพวกมุชริกีน และท่านนบีﷺ ได้สอนออบูบักร์ว่าพระองค์อัลลอฮ์ﷻ จะทรงอยู่
กับเรา นั่นคือพระองค์ทรงรู้ ทรงเห็นและทรงปกป้องเราจากพวกมุชริกีนที่จะมาฆ่าฟัน และมีรายงาน
จากท่านอิบนุอับบาสﷺ ได้เล่าว่า

((كنت خلف رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما فقال
يا غلام إني أعلمك كلمات احفظ الله يحفظك احفظ الله
تجده تجاهك إذا سألت فاسأل الله وإذا استعنت فاستعن
بالله واعلم أن الأمة لو اجتمعت على أن ينفعوك بشيء لم
ينفعوك إلا بشيء قد كتبه الله لك ولو اجتمعوا على أن
يضروك تشيء لم يضروك إلا بشيء قد كتبه الله عليك
رفعت الأعلام وجفت الصحف))

(أخرجه الترمذي : 2516)

ความว่า “มีอยู่วันหนึ่งขณะที่ฉันนั่งอยู่ข้างหลังท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ก็ได้
กล่าวกับฉันว่า “โอ้เด็กน้อย ฉันจะสอนบางถ้อยคำแก่เจ้า เจ้าจง
พิทักษ์อัลลอฮ์ แล้วอัลลอฮ์ﷻ จะทรงพิทักษ์เจ้า เจ้าจงพิทักษ์
อัลลอฮ์ﷻ แล้วเจ้าจะพบพระองค์อยู่เบื้องหน้า เมื่อเจ้าจะวิงวอน
ของวิงวอนขอต่ออัลลอฮ์ﷻ และเมื่อเจ้าจะขอความช่วยเหลือ
ก็จงขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ﷻ และเจ้าพึงทราบเถิดว่า
หากประชาชาติทั้งหมดรวมกันเพื่อทำคุณประโยชน์อย่างหนึ่งแก่
เจ้า พวกเขาไม่สามารถทำคุณประโยชน์ใด ๆ แก่เจ้าได้เลย
นอกจากสิ่งที่อัลลอฮ์ﷻ ได้ทรงกำหนดไว้ให้แก่เจ้าแล้ว และหาก

พวกเขาพร้อมกันเพื่อทำอันตรายแก่เจ้าด้วยบางสิ่ง พวกเขามีอาจทำ
อันตรายใด ๆ แก่เจ้าได้เลย นอกจากสิ่งที่อัลลอฮ์ﷻได้ทรงกำหนด
ไว้ให้แก่เจ้าแล้ว ปากกาได้ถูกยกขึ้นและบันทึกก็แห้งแล้ว”

(บันทึกโดย al-tirmidhiy : 2516)

และมีอะดิษบทหนึ่งโดยท่านนบีมุฮัมมัดﷺได้สอนอุมร์ บิน อบี สะละมะฮ์ﷺ
ในขณะที่เขายังเป็นเด็กว่า

((يا غلام سم الله وكل بيمينك وكل مما يليك))

(أخرجه البخاري : 2056، مسلم : 1599)

ความว่า “โอ้เด็กน้อย จงกล่าวพระนามของอัลลอฮ์ﷻ
จงรับประทานด้วยมือขวาและจงรับประทานสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเจ้า”

(บันทึกโดย al-Bukhāriyy : 2056, Muslim : 1599)

จากอะดิษทั้งสามบทข้างต้นนั้น สรุปได้ว่าเป็นรูปแบบการสอนรายบุคคลของท่าน
นบีมุฮัมมัดﷺที่ใช้ในการสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺของท่านทั้งสามคนตามสถานการณ์และเหตุการณ์
ไม่ว่าจะเป็นอับบากร อิบน์อับบาส และอุมร์ บิน อบีสะละมะฮ์ﷺ แต่ความหมายของอะดิษเป็นคำสอน
ที่ครอบคลุมประชาชาติอิสลามทุกคน และคำสอนจากสามอะดิษดังกล่าวเกี่ยวกับหลักศรัทธา
หลักปฏิบัติและคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถนำคำสอนของท่านนบีดังกล่าวมา
ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตบนโลกดุนยานี้ได้เป็นอย่างดี

2.3.1.2 การสอนรายกลุ่ม

การสอนเป็นรายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการสอนแบบกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ ซึ่งรูปแบบ
การสอนของท่านนบีได้ใช้กับเศาะหาบะฮ์ﷺของท่านซึ่งมีแตกต่างกับการสอนรายบุคคลที่ท่านได้สอนเน้น
เฉพาะบุคคลบางคนเท่านั้น ส่วนสถานที่สอนไม่แตกต่างกันมากนัก การสอนรายกลุ่มในสมัยของ
ท่านนบีมุฮัมมัดﷺเป็นรูปแบบการสอนที่ครอบคลุมเนื้อหาที่หลากหลายตามสถานการณ์และ
เหตุการณ์ที่แตกต่างกันไป

ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัดﷺได้สอนกลุ่มหนึ่งของเศาะหาบะฮ์ﷺที่ได้มาหาท่านที่บ้านของ
ภรรยาของท่านเพื่อสอบถามเรื่องอิบาตะฮ์ของท่าน ดังที่มีรายงานอะดิษจากอนัส บิน มาลิก ﷺ
แล้วว่า

((جاء ثلاثة رهط إلى بيوت أزواج النبي صلى الله عليه وسلم يسألون عن عبادة النبي صلى الله عليه وسلم فلما أُخبروا كأنهم تقالوها - أي رأوها قليلة بالنسبة لما ينبغي لهم فقالوا وأين نحن من النبي صلى الله عليه وسلم قد غفر له ما تقدم من ذنبه وما تأخر قال أحدهم أما أنا أصلي الليل أبدا وقال آخر أنا أصوم الدهر ولا أفطر وقال آخر أنا أعتزل النساء فلا أتزوج أبدا فجاء رسول الله صلى الله عليه وسلم إليهم فقال أنتم الذين قلتم كذا وكذا أما والله إني لأخشاكم لله وأتقاكم له لكني أصوم وأفطر وأصلي وأرقد وأتزوج النساء فمن رغب عن سنتي فليس مني))

(أخرجه البخاري : 5063)

ความว่า “มีคนสามกลุ่มได้มาที่บ้านของบรรดาภรรยาของท่านบี มุฮัมมัด ﷺ เพื่อสอบถามถึงการอบัติของของท่านบี ครั้นเมื่อพวกเขาได้รับคำตอบแล้วเสมือนพวกเขามีความรู้สึกว่าการอบัติของพวกเขา น้อยเหลือเกิน พวกเขาจึงได้กล่าวว่าพวกเราจะเปรียบเทียบกับท่านบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เพราะตัวของท่านบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นได้รับการอภัยโทษจากสิ่งที่ผ่านมาและต่อไป คนหนึ่งในกลุ่มพวกเขาจึงได้กล่าวว่าฉันเองจะละหมาด (สุนัต) กลางคืนตลอดไป อีกคนหนึ่งกล่าวว่าฉันเองจะถือศีลอดทั้งปีโดยไม่ว่างเว้นเลยและอีกคนหนึ่งกล่าวว่าฉันเองก็จะแยกตัวออกจากสตรี อีกทั้งจะไม่แต่งงานตลอดไป ต่อมาท่านเราะสูล ﷺ ได้มาหาพวกเขา พลังกล่าวว่า พวกท่านไซ้ไหมที่ได้กล่าวอย่างนั้นอย่างนั้น ฉันขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ขอให้พึงทราบไว้ด้วยว่าที่จริงแล้วฉันเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์ ﷻ มากที่สุดในหมู่พวกท่าน แต่ว่าฉันถือศีลอดแล้วละศีลอด ฉันละหมาดแล้วฉันนอนและฉันแต่งงานกับสตรี ฉะนั้นบุคคลใดที่รังเกียจแนวปฏิบัติของฉันเขาก็ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของฉัน (ประชาชาติของฉัน)”

(บันทึกโดย al-Bukhariyy : 5063)

สะดิซข้างต้นท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺ ทั้งสามกลุ่มเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องของอิสลาม ซึ่งเป็นกลุ่มเล็กให้ทำอิบาดะฮ์อยู่ในระดับที่ปานกลาง ไม่ว่าจะเป็นการละหมาด การถือศีลอดและการแต่งงานซึ่งบรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺ กลุ่มดังกล่าวต้องการจะละหมาดเพียงอย่างเดียวโดยไม่นอน จะถือศีลอดโดยไม่ละศีลอด และจะไม่แต่งงานตลอดไป

และท่านนบีﷺ ได้ออกไปเผยแพร่และสอนตามแหล่งชุมนุมของกลุ่มคนต่าง ๆ ดังที่ท่านนบีﷺ ได้กล่าวที่ตลาดซัยอ์ละมะญาฮ์ ว่า

((يا أيها الناس قولوا لا إله إلا الله تفلحوا))

(أخرجه أحمد : 25965)

ความว่า “โอ้มนุษย์ทั้งหลายพวกท่านจงกล่าวว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด (ที่ควรแก่การเคารพสักการะ) นอกจากอัลลอฮ์ ﷻ แล้วพวกท่านจะประสบความสำเร็จ”

(บันทึกโดย Ahmad : 25965)

จากรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้แบ่งรูปแบบเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ซึ่งท่านจะไม่ยึดรูปแบบการสอนใดการสอนหนึ่งเป็นเฉพาะ การสอนของท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ทั้งสองรูปแบบนั้น ถึงแม้ระยะเวลาจะผ่านพันนานประมาณ 1,400 กว่าปีแล้วก็ตาม แต่รูปแบบการสอนของท่านยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบการจัดการศึกษาในปัจจุบันซึ่งระบบการศึกษาในปัจจุบันจะมีอยู่ 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จะเห็นว่าการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบดังกล่าว มีรูปแบบการสอนที่เหมือนกับรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัดﷺ คือ การสอนรายบุคคลและการสอนรายกลุ่ม

2.3.2 วิธีสอน

วิธีสอน คือ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามและพัฒนาไปในทางที่พึงปรารถนาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา (วารีย์ ธีระจิตร 2530 : 50) วิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัดﷺ มีหลากหลาย มีมากมายหลายวิธี เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่ท่านนบีได้ใช้สั่งสอนอบรมบรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺ ของท่าน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งวิธีการสอนของท่านที่สำคัญมีดังนี้

2.3.2.1 วิธีสอนแบบบรรยาย

เป็นวิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประเภทหนึ่งที่ท่านใช้ในการสอนแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ซึ่งท่านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของคำพูด บอกล่า อธิบายเนื้อหาและเรื่องราวต่างๆให้แก่เศาะหาบะฮ์ของท่านของท่าน ดังที่มีรายงานจากอับดุลลอฮ์ บิน มัสอูด ﷺ ได้เล่าว่า

((خط لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم خطا ثم قال هذا سبيل الله ثم خط خطوطا عن يمينه وعن شماله ثم قال هذه سبيل قال يزيد متفرقة على كل سبيل منها شيطان يدعو إليه ثم قرأ : وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ...))

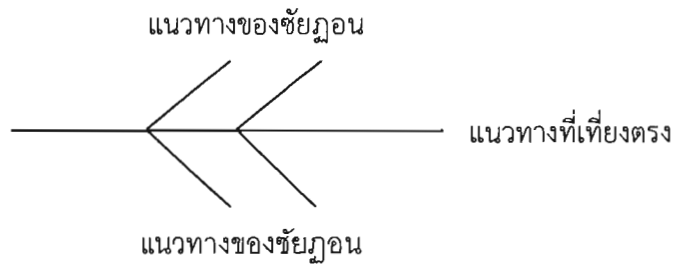
(أخرجه أحمد : 4142)

ความว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ขีดเส้นหนึ่งเส้น และท่านได้กล่าวว่า “นี่คือแนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ” จากนั้นท่านนบีกี้ได้ขีดเส้นหลายเส้นทางข้างขวาและข้างซ้ายของเส้นดังกล่าว และท่านได้กล่าวว่า “นี่คือแนวทางที่หลากหลาย”ทุกแนวทางนั้นจะมีชัยฏอน (มารร้าย) ที่คอยชักชวนสู่แนวทางนั้น แล้วท่านนบีกี้ได้อ่านอายะฮ์ที่ว่า

﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ...﴾

ความว่า “และแท้จริงนี่คือทางของข้าอันเที่ยงตรง พวกเจ้าจงปฏิบัติตามมันเถิด และอย่าปฏิบัติตามหลาย ๆ ทาง เพราะมันจะทำให้เจ้าแยกออกไปจากทางของพระองค์” (อัลอันอาม : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ที่ 153)

(บันทึกโดย Ahmad : 4142)

ภาพที่ 2.2 ภาพแสดงการบรรยายในฮะดีษ (Abdullah Nāsir Ulwān, 1996 : 2/536)

จากฮะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้สอนเคาะหะบะฮ์ของท่านโดยวิธีแบบบรรยายเกี่ยวกับแนวทางที่ถูกต้อง เที่ยงตรง และปลอดภัยที่จะนำพามนุษย์สู่ความสำเร็จในวันอาคิเราะฮ์ เป็นแนวทางที่พระองค์อัลลอฮ์ﷻทรงโปรดปราน ส่วนเส้นอื่นๆที่ท่านได้ขีดออกไปนั้นเป็นแนวทางที่ผิด แนวทางที่หลง แนวที่ของชัยฏอนที่จะคอยชักจูงมนุษย์สู่ความหายนะและนั่นคือแนวทางสู่ไฟนรก

มีนักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีสอนแบบบรรยายดังนี้

ก. อิบน์ ค็อลดูน (Ibn Khaldūn, 1978 : 533) ได้อธิบายถึงวิธีสอนแบบบรรยายในหนังสือ “Muqaddimah” ของท่านว่า “จงทราบเถิดว่า การถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์นั้น ก็ต่อเมื่อมีการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน โดยการถ่ายทอดประเด็นปัญหาจากศาสตร์เบื้องต้นในแต่ละบทก่อน หลังจากนั้นก็อธิบายศาสตร์ข้างต้นโดยสรุปให้ผู้เรียนรับฟังและพยายามสังเกตพฤติกรรมทางด้านความคิดและความสนใจของผู้เรียนในการรับรู้สิ่งที่ผู้สอนได้ถ่ายทอดจนกระทั่งสิ้นสุดการสอน และเมื่อการสอนโดยสรุปดังกล่าวสิ้นสุดลง ผู้เรียนก็จะได้รับความรู้ตามความฉลาดของแต่ละคน ถึงแม้ว่าความรู้ดังกล่าวจะเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดโดยสรุปก็ตาม โดยจุดประสงค์หลักเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าใจศาสตร์และรับรู้ผลสรุปของความรู้จากประเด็นปัญหาต่าง ๆ หลังจากนั้นผู้สอนก็กลับไปสอนศาสตร์ดังกล่าวขั้นต้นเป็นครั้งที่สอง โดยยกระดับการถ่ายทอดให้มีความชัดเจนมากกว่าเดิม เป็นการอธิบายและบรรยายที่สมบูรณ์ และได้กล่าวถึงความแตกต่างและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อย่างชัดเจน จนกระทั่งสิ้นสุดศาสตร์การสอนดังกล่าว ก็จะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ต่อมาก็ทบทวนใหม่อีกครั้งเป็นครั้งที่สาม โดยเก็บประเด็นที่ยาก ประเด็นที่สำคัญ และสิ่งที่ปกปิดไว้นำมาอธิบายให้ผู้เรียนรับฟังทั้งหมด ดังนั้นเมื่อเรียนศาสตร์ดังกล่าวจบ ผู้เรียนก็จะมีความรู้และความสามารถในศาสตร์ข้างต้นอย่างเต็มรูปแบบ และนี่คือวิธีสอนที่ได้ประโยชน์ ดังที่ประจักษ์แล้วว่า การถ่ายทอดในการสอนที่ดีนั้นจะต้องมีการกล่าวซ้ำสามครั้ง เพราะผู้เรียนมีความฉลาดและเข้าใจที่แตกต่างกัน”

ข. อาลี อะหมัด มัดกูร์ (‘Ali Ahmad madkūr, 1987 : 338) ได้กล่าวว่า “การสอนแบบบรรยายเป็นวิธีสอนที่เหมาะสมกับระดับปัญญาชน และเป็นวิธีแบบดั้งเดิม และเป็นวิธี

สอนแบบดั้งเดิมของอิสลามศึกษา ดังที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร โดยนักศึกษาที่มีอิสระในการมาเรียนและเลือกอาจารย์ผู้สอน ส่วนอาจารย์ผู้สอนก็มีอิสระในการกำหนดจำนวนคาบและเลือกเวลาสอน อาจารย์บางท่านสอนวันละหนึ่งคาบ และบางท่านสอนสัปดาห์ละหนึ่งคาบ ส่วนการสอนจะเป็นรูปแบบหัลเกาะฮฺ ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย”

วิธีสอนแบบบรรยาย เป็นวิธีสอนที่คล้ายกับวิธีสอนแบบเล่าเรื่อง และวิธีสอนแบบอุปมาอุปมัย ซึ่งเป็นวิธีที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลางในการบอกเล่าและอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจ

2.3.2.2 วิธีสอนแบบสาธิต

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้แสดงเป็นตัวอย่างให้แก่บรรดาเศาะหาบะฮฺﷺ ของท่านได้ดู พร้อมอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ ตามขั้นตอนที่ชัดเจน พร้อมกับสังเกตการปฏิบัติของเศาะหาบะฮฺﷺ ในสิ่งที่ท่านนบีได้สาธิตให้พวกเขาดู หากพบว่าพวกเขาปฏิบัติในสิ่งที่ท่านนบีสอนไม่ถูกต้อง ท่านนบีก็จะแนะนำ ชี้แนะและตักเตือนพวกเขาเพื่อให้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เช่น การสาธิตวิธีการอาบน้ำละหมาด การละหมาดและประกอบพิธีหัจญ์ เป็นต้น

มีนักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีสอนแบบสาธิตดังนี้

ก. ท่านชัยน มุฮัมมัด ซะฮะฮะฮฺ (ม.ป.ป. 10) ได้กล่าวว่า “การสอนแบบสาธิตเป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอีกแบบหนึ่งที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้สาธิตขั้นตอนการปฏิบัติอย่างละเอียด ส่วนผู้เรียนเป็นผู้คอยสังเกตและซักถามขั้นตอนที่ยังไม่เข้าใจ เมื่อเสร็จสิ้นการสาธิตก็จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทดลองปฏิบัติโดยผู้สอนคอยควบคุมอย่างใกล้ชิด หากมีขั้นตอนใดที่ไม่ถูกต้อง ผู้สอนจะแนะนำจนกระทั่งผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องทุกขั้นตอน ในบางกรณีผู้สอนอาจจะต้องการสาธิตหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง ”

วิธีสอนแบบสาธิตเป็นวิธีสอนที่คล้ายกับวิธีสอนแบบบรรยายและวิธีสอนแสดงเป็นแบบอย่าง ที่ยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้สอนเป็นผู้วางแผน ดำเนินการและปฏิบัติ ผู้เรียนอาจจะมีส่วนร่วมบ้างแต่ก็เพียงส่วนน้อย ดังที่อัลลอฮ์ﷻ ได้ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ
وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ
﴿...

(المائدة : جزء من الآية 6)

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย เมื่อพวกเจ้ายืนขึ้นจะไปละหมาด ก็จงล้างหน้าของพวกเจ้า และมือของพวกเจ้าถึงข้อศอก และจงเช็ดศีรษะของพวกเจ้าและล้างเท้าของพวกเจ้าถึงตาตุ่มทั้งสอง”

(อัลมาอิดะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺที่ 6)

จากอายะฮฺข้างต้น พระองค์อัลลอฮ์ﷻได้ทรงสั่งใช้ให้บรรดามุสลิมเมื่อต้องการจะทำการละหมาด ก็ให้ชำระร่างกายให้สะอาด โดยการอาบน้ำละหมาด เพราะการอาบน้ำละหมาดเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการละหมาด ซึ่งตามหลักการอิสลาม การอาบน้ำละหมาดจะถูกต้องสมบูรณ์นั้น จะต้องทำตามแบบอย่างที่ท่านนบีมุฮัมมัดﷺได้สอนไว้ ดังที่มีรายงานจากท่านนุอัยน บิน अबดุลลอฮฺ อัลมัจญิมิร رضي الله عنه เล่าว่า

((قال رأيت أبا هريرة يتوضأ فغسل وجهه فأسبغ الوضوء ثم غسل يده اليمنى حتى أشرع في العضد ثم غسل يده اليسرى حتى أشرع في العضد ثم مسح رأسه ثم غسل رجله اليمنى حتى أشرع في الساق ثم غسل رجله اليسرى حتى أشرع في الساق ثم قال هكذا رأيت رسول الله صلى الله وسلم يتوضأ وقال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أنتم الغر المحجلون يوم القيامة من إسباغ الوضوء فمن استطاع منكم فليطل غرته وتحجيله))

(أخرجه مسلم : 246)

ความว่า “ฉันเห็นอบูฮุรَيْرَةَเราะฮฺ رضي الله عنه อาบน้ำละหมาด โดยครั้งแรกท่านล้างหน้าอย่างดีที่สุด (เกินกว่าขอบเขต) จากนั้นจึงล้างมือขวาไปจนสุดลำแขน หลังจากนั้นจึงล้างมือซ้ายจนสุดลำแขน แล้วเช็ดศีรษะ หลังจากนั้นจึงล้างเท้าขวาจนถึงหน้าแข้ง หลังจากนั้นจึงล้างเท้าซ้ายจนถึงหน้าแข้ง แล้วท่านจึงพูดว่า ฉันเห็นท่านเราะฮฺสุล ﷺ อาบน้ำละหมาดเช่นนี้ และ (อบูฮุรَيْرَةَเราะฮฺ رضي الله عنه) เล่าว่า ท่านเราะฮฺสุล ﷺ กล่าวว่า พวกท่านเป็นผู้ที่มีรัศมีส่องประกายจากหน้าผาก แขน และขา ในวันกิยามะฮฺ เนื่องจากการอาบน้ำละหมาดที่สมบูรณ์ (เกินกว่าขอบเขต) ดังนั้น ผู้ใดที่มีความสามารถในหมู่พวกท่านก็จงล้างหน้าผากและแขนของเขาเกินกว่าขอบเขต”

(บันทึกโดย al-Muslim : 246)

จากอะดิษข้างต้น เป็นการสอนแบบสาธิต ที่ท่านนุอัยนุ บิน अबดุลลอฮฺได้เห็น การอาบน้ำละหมาดของอูษุรียเราะฮฺ ได้สาธิตให้ดูตั้งแต่เริ่มต้นของการอาบน้ำละหมาดจนกระทั่ง เสร็จสิ้น การอาบน้ำดังกล่าวเป็นการอาบน้ำที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่ท่านนบีได้เคยปฏิบัติและสอนไว้ แก่ท่านอูษุรียเราะฮฺ และมีรายงานจากอู ฮาซิม โดยท่านได้กล่าวว่า

((أن النبي صلى الله عليه وسلم صلى مرة على المنبر... حتى فرغ من آخر صلاته ثم أقبل على الناس فقال يا أيها الناس إني صنعت هذا لتأتموا بي ولتعلموا صلاتي))

(أخرجه مسلم : جزء من الحديث 544)

ความว่า “ครั้งหนึ่งท่านนบีมุฮัมมัดได้ทำการละหมาดบนมิมบ์ร ...จนกระทั่งท่านได้ละหมาดเสร็จ แล้วท่านได้หันมายังบรรดา เศาะหาบะฮฺ แล้วเอ่ยขึ้นว่า “พวกท่านทั้งหลาย แท้จริงที่ฉันทำ (ละหมาดบนมิมบ์ร) เช่นนี้ก็เพื่อให้พวกท่านได้ปฏิบัติตามฉันและ เรียนรู้จากการทำละหมาดของฉัน”

(บันทึกโดย al-Muslim : ส่วนหนึ่งของอะดิษ 544)

จากอะดิษข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ท่านนบีมุฮัมมัดได้สาธิตการละหมาดให้บรรดา เศาะหาบะฮฺดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งการสาธิตดังกล่าวครอบคลุมรูกันต่าง ๆ ของการละหมาด ตั้งแต่ เริ่มต้นตักบิรจนกระทั่งสิ้นสุดการละหมาดด้วยการให้สลาม ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัดได้กล่าวว่า

((صلوا كما رأيتموني أصلي))

(أخرجه البخاري، جزء من الحديث 6008)

ความว่า “พวกเจ้าจงละหมาดดังเช่นพวกเจ้าเห็นฉันละหมาด”

(บันทึกโดย al-Bukhāriyy : 6008)

จากอะดิษข้างต้น จะเห็นว่าการสอนแบบสาธิตของท่านนบีมุฮัมมัดนั้น ท่านจะใช้ เลือกรูปแบบการสอนแบบสาธิตในเรื่องที่จำเป็นมีความละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อน หากไม่ใช่การสอนแบบ ทำตัวอย่างให้ดูแล้ว ก็อาจจะทำให้ผู้เรียน (เศาะหาบะฮฺ) ปฏิบัติไม่ถูกต้องและไม่สมบูรณ์

2.3.2.3 วิธีสอนแบบอภิปราย

การสอนแบบอภิปรายเป็นวิธีสอนหนึ่งของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ใช้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน ในรูปแบบของการสนทนาซักถามระหว่างท่านนบีกับบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน โดยการสนทนาดังกล่าวทำให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความสนใจ เกิดความคิดที่แตกฉาน ให้แง่คิดมุมมองที่ดีและให้ประโยชน์แก่พวกเขา เพื่อนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

มีนักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีสอนแบบสาธิตดังนี้

ก. ฮาซิม อะลี อัลอะฮฺดัล (Hāshim ‘Ali al-Ahdal, 1413 : 126) ได้กล่าวว่า “การอภิปรายเป็นวิธีสอนอิสลามศึกษาที่ดียิ่งวิธีหนึ่ง เป็นวิธีสอนที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทั้งสองฝ่าย โดยการรวบรวมทัศนะและแนวคิดต่าง ๆ และให้โอกาสทั้งสองฝ่ายได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ได้ตอบและอภิปรายซักถาม ความจริงแล้วการอภิปรายดังกล่าวจะเป็นลักษณะที่ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เป็นความพยายามที่จะน่านิยามที่ผิด หรือสิ่งคลุมเครือ หรือประเด็นปัญหาที่สำคัญไปสู่ความกระจ่าง ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่สามารถหาคำตอบได้ นอกจากด้วยวิธีการอภิปราย”

ดังที่มีรายงานฮะดีษจากออบูฮุรَيْرَةَ รَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ เล่าว่า

((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بَارِزًا لِلنَّاسِ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِيمَانُ قَالَ أَنْ تَوْمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكِتَابِهِ وَلِقَائِهِ وَرَسُولِهِ وَتَوْمَنَ بِالْبَعْثِ الْآخِرِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِسْلَامُ قَالَ الْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا تَشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَتَقِيمَ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ وَتُؤَدِيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِحْسَانُ قَالَ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنَّكَ إِنْ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ وَلَكِنْ سَأَحْدِثُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا إِذَا وَلَدَتِ الْأُمَّةُ رِجْمًا فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا وَإِذَا كَانَتِ الْعُرَاةُ الْجَفَاةُ رُؤُوسَ النَّاسِ فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا وَإِذَا تَطَاوَلَ رِعَاءُ الْبَهْمِ فِي الْبَنِيَانِ فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا فِي خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ تَلَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ . قَالَ ثُمَّ

أدبر الرجل فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ردوا علي الرجل فأخذوا ليردوه فلم يروا شيئا فلم يروا شيئا فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هذا جبريل جاء ليعلم الناس دينهم ((

(أخرجه مسلم : 9)

ความว่า “มีอยู่วันหนึ่ง มีผู้ชายคนหนึ่งได้ปรากฏตัวในหมู่ผู้คน (เศาะหาบะฮฺ) แล้วเขาได้ถามท่านเราะฮ์ลุว่า โอ้เราะฮ์ลุ ลลอฮ์ อี้มานนั้นคืออะไร? ท่านนบีได้ตอบว่า อี้มานนั้นคือ การที่ท่านศรัทธาต่ออัลลลอฮ์ มลาอิกะฮ์ของพระองค์ คัมภีร์ของพระองค์ วันพบเจอพระองค์ (อาคิเราะฮ์) เราะฮ์ลุของพระองค์และวันแห่งฝันคืนชีพ (กียามะฮฺ) เขาได้ถามนบีว่า โอ้เราะฮ์ลุ ลลอฮ์ อี้สลามนั้นคืออะไร? ท่านนบีได้ตอบว่า อี้สลามนั้นคือ การที่ท่านเคารพภักดีต่ออัลลลอฮ์และไม่ตั้งภาคีต่อพระองค์กับสิ่งใดๆ ดำรงไว้ซึ่งการละหมาดฟิรฎู จ่ายซะกาตและถือศีลอดในเดือนเราะมาฎอน และเขาได้ถามนบีว่า โอ้เราะฮ์ลุ ลลอฮ์ อี้ฮสานนั้นคืออะไร? ท่านนบีได้ตอบว่า การที่ท่านเคารพภักดีต่ออัลลลอฮ์เสมือนที่ท่านเห็นพระองค์แท้จริงแล้วท่านไม่เห็นพระองค์แต่พระองค์ทรงเห็นท่าน เขาได้ถามนบีว่า วันกียามะฮ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อใด? ท่านนบีได้ตอบว่า ผู้ที่ถูกถามเกี่ยวกับวันกียามะฮ์นั้นไม่ได้รู้ดีไปว่าผู้ที่ถาม แต่ฉันจะบอกถึงสัญญาณวันกียามะฮ์ คือ หลิงให้กำเนิดลูกมาเป็นเจ้านายของนาง นั้นเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาณวันกียามะฮ์ และเมื่อมีคนจนไม่สวมรองเท้าแต่เป็นผู้นำ นั้นเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาณวันกียามะฮ์ และเมื่อมีคนเลี้ยงสัตว์แข่งขันกันในการสร้างอาคารสูง ๆ นั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของสัญญาณวันกียามะฮ์ และมีอีกห้าสัญญาณที่ไม่มีผู้ใดรู้เว้นแต่อัลลลอฮ์ แล้วท่านนบีก็ได้อ่านอายะฮ์ ความว่า “แท้จริงอัลลลอฮ์ผู้เจ้านั้น ความรู้แห่งอวสานมีอยู่ ณ พระองค์ และพระองค์ทรงประทานฝนลงมา และพระองค์ทรงรอบรู้สิ่งที่อยู่ในมดลูก (ก่อนที่จะจติ) และไม่มีชีวิตใดรู้สิ่งที่มันจะมาหาได้ในวันรุ่งขึ้น และไม่มีชีวิตใดรู้ว่า ณ แผ่นดินใดมันจะตาย แท้จริงอัลลลอฮ์ผู้เจ้านั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน” (ลูกมาน : 34) ท่านนบีได้เล่าต่อว่า จากนั้นผู้ชายคนนั้นก็ได้เดิน

ออกไป ท่านนบีจึงได้กล่าว พวกท่าน (เศาะหาบะฮฺ) จงไปเชิญเขา มาหาฉันหน่อย บรรดาเศาะหาบะฮฺจึงออกไปหาแต่ไม่เจอ ท่านนบี กล่าวไว้ว่า นั่นคือมะลาอิกะฮฺญิบรีล เขามาเพื่อสอนศาสนาให้แก่ มนุษย์”

(บันทึกโดย al-Muslim : 9)

อันนะหลาวีย์ (al-Nahlāwiyy, 1999 : 229) ได้กล่าวว่า ในฮะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ระบบการเรียนการสอนที่ให้คุณค่าทางจิตใจและประโยชน์ต่อตนเองนั้น ผู้เรียนจะต้องถามในสิ่งที่ คลุมเครือและไม่เข้าใจ และจะต้องพยายามฝึกหัดในการตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดความรู้และมีการพัฒนา ทักษะในการตั้งคำถาม นอกจากนี้การสนทนาดังกล่าวเป็นการสนทนาที่มีบรรดาเศาะหาบะฮฺ คอยนั่ง ฟัง และติดตามการสอนศาสนาของญิบรีลเพื่อพวกเขาจะได้นำคำสอนไปปฏิบัติต่อไป

2.3.2.4 การสอนแบบใช้คำถาม

วิธีสอนแบบใช้คำถามเป็นวิธีสอนที่เป็นการโต้ตอบระหว่างท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเศาะหาบะฮฺ ﷺ ในหัวข้อหรือประเด็นหลักต่างๆที่สำคัญ โดยท่านนบีเป็นผู้ถามและบรรดา เศาะหาบะฮฺของท่านจะเป็นผู้ตอบ ส่วนข้อมูลหรือคำตอบที่ได้ท่านนบีตอบให้ นั้น ก็จะเป็นองค์ความรู้ ให้แก่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ

มีนักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีสอนแบบใช้คำถามดังนี้

ก. อัซซันตานีย์ (al-Zintāniyy, 1993 : 206-207) ได้กล่าวว่า “วิธีสอน แบบถามตอบ เป็นวิธีสอนที่มีข้อดีเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชี้แนะผู้เรียนให้เป็นไปตาม ระบบที่ละขั้นตอน ซึ่งเหมาะกับระดับสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียน จนทำให้ผู้เรียนบรรลุ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง และหากผู้เรียนไม่สามารถตอบคำถามได้ ผู้สอนจะ อธิบายให้ผู้เรียนฟังอย่างชัดเจน วิธีสอนดังกล่าวเป็นวิธีสอนที่พัฒนาสติปัญญาของผู้เรียน ส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้ใช้ความคิด มีการสังเคราะห์ความคิดและมีการโต้ตอบเฉพาะตัวของผู้เรียนที่ดียิ่งในระบบ การเรียนการสอน”

ในอัลกุรอานได้มีอายะฮฺมากมายที่เป็นรูปแบบใช้คำถาม ไม่ว่าจะเป็นคำถามที่ ต้องการจะทราบคำตอบ คำถามที่ให้หายจากการสงสัยและเคลือบแคลง คำถามที่บ่งบอกถึงความ ยิ่งใหญ่และความปรีชาญาณของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ คำถามเชิงตักเตือนและเยาะเย้ย คำถาม เพื่อตักเตือน คำถามเชิงท้าทายและคำถามเพื่อให้เกิดไตร่ตรอง ฯลฯ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัส ในอัลกุรอานว่า

﴿سَتَلُونَكُمْ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِنَهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجِيبُنَا لَوْ قِيَّتْ إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً ۚ سَتَلُونَكُمْ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾﴾

(الأعراف : 187)

ความว่า “พวกเขาจะถามเจ้าถึงยามอวสาน (วันกิยามะฮฺ) นั้นว่าเมื่อใดเล่ามันจะเกิดขึ้น ? จงกล่าวเถิดแท้จริงความรู้ในเรื่องนั้นอยู่ที่พระเจ้าของฉันเท่านั้นไม่มีใครจะเผยมันให้ทราบสำหรับเวลาของได้ นอกจากพระองค์เท่านั้น มันหนักอึ้งอยู่ในบรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดิน มันจะไม่มายังพวกเจ้า นอกจากโดยกะทันหัน พวกเขาถามเจ้ากันประหนึ่งว่าเจ้านั้นเป็นผู้ที่รู้ในเรื่องนั้นดี จงกล่าวเถิดแท้จริงความรู้ในเรื่องนั้นอยู่ที่อัลลอฮ์เพียงผู้เดียวเท่านั้น แต่ทว่ามนุษย์ส่วนมากไม่รู้”

(อัลอะออรอฟ : 187)

อายะฮ์อัลกุรอานข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาได้ท่่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับเวลาของวันกิยามะฮฺว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด ซึ่งคำตอบนั้นเป็นของอัลลอฮ์เพียงผู้เดียวที่ทรงรู้ดียิ่งในเรื่องดังกล่าว ท่่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เองท่านก็ไม่รู้เวลาของการเกิดวันกิยามะฮฺเช่นกัน และพระองค์อัลลอฮ์เพียงผู้เดียวได้ทรงตรัสไว้ว่า

﴿سَتَلُونَكُمْ عَنِ الْآنْفَالِ قُلِ الْآنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾﴾

(الأنفال : 1)

ความว่า “พวกเขาจะถามเจ้าเกี่ยวกับบรรดาทรัพย์สินเฉลย จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่าบรรดาทรัพย์สินเฉลยนั้นเป็นสิทธิของอัลลอฮ์เพียงผู้เดียวและของเราะฮ์สูล ﷺ ดังนั้นพวกท่านจงยำเกรงอัลลอฮ์เพียงผู้เดียวเถิด และจงปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างพวกท่านเถิด หากพวกท่านเป็นผู้ศรัทธา”

(อัลอันฟาล : 1)

จากอายะฮ์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์จะถามท่านบีเกี่ยวกับทรัพย์สินที่รับได้ในสงครามบะดร์ ซึ่งเป็นทรัพย์สินแรกในอิสลาม กล่าวคือ ทรัพย์สินเหล่านั้นเป็นสิทธิของใคร คำตอบก็คือเป็นสิทธิของอัลลอฮ์^ﷻกับเราะสุล^ﷺของพระองค์เท่านั้น

มีรายงานจากอบูฮุร็อยเราะฮ์^{رضي الله عنه}เล่าว่าท่านบีมุฮัมมัด^ﷺได้ถามว่า

((اتدرون ما المفلس ؟ قالوا : "المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع" فقال : " إن المفلس من أمتي يأتي يوم القيامة بصلاة وصيام وزكاة ويأتي قد شتم هذا وقذف هذا وأكل مال هذا وسفك دم هذا وضرب هذا فيعطي هذا من حسناته وهذا من حسناته فإن فنيت حسناته قبل أن يقضى ما عليه أخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار"))

(أخرجه مسلم : 2581)

ความว่า “พวกท่านรู้ไหมใครคือคนล้มเหลว? บรรดาเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم}ได้ตอบว่า คนล้มละลายในหมู่พวกเราคือคนที่ไม่มีแม้สตางค์ (ดิรฮัม) เดียว และไม่มีทรัพย์สินสมบัติใด ๆ เลย ท่านบีมุฮัมมัด^ﷺได้ตอบพวกเขาว่า คนล้มละลายในหมู่ประชาชาติของฉัน คือผู้ที่พินคืนซีฟในวันกิยามะฮ์ด้วย (ผลบุญ) จากการละหมาด การถือศีลอด และการจ่ายซะกาต แต่เขาเองกลับดุด่าคนนั้น ใส่ร้ายคนนั้น ฉ้อโกงทรัพย์สินคนนั้น ชำคคนนั้น ทูบตีคนนั้น เขาจึงต้องแจกจ่ายความดี (ที่ได้กระทำการสิ่งดังกล่าว) แก่คนนี้ และแจกจ่ายความดีแก่คนนั้น และความดีของเขาหากหมดลงก่อนที่จะชดใช้หมด (ไม่เพียงพอ) พระองค์อัลลอฮ์^ﷻจะทรงนำความผิด (ของคนที่เขาทำร้าย) มาให้เขารับแทนจนในที่สุดเขาก็ถูกโยนลงขุมนรก”

(บันทึกโดย al-Muslim : 2581)

จากอะดิษข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าท่านบีมุฮัมมัด^ﷺได้ถามบรรดาเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم}ว่าใครคือคนล้มละลาย? บรรดาเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم}ของท่านได้ตอบว่าคนที่ไม่สตางค์ (ดิรฮัม) เดียว และไม่มีทรัพย์สินสมบัติใด ๆ เลย เมื่อท่านบี^ﷺได้ยินคำตอบจากเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم}ของท่าน ซึ่งเป็นคำตอบที่ยังไม่

ถูกต้องตามที่ท่านต้องการ ดังนั้นท่านบิฮ์จึงได้ตอบใหม่ว่า คนล้มละลายที่สมบูรณ์และถูกต้องดังที่ปรากฏในอะดิซข้างต้น และมีรายงานจากท่านอบูฮุร็ัยเราะฮ์^{رضي الله عنه} เล่าว่า ท่านบิฮ์อัมมัด^{رضي الله عنه} ได้กล่าวว่า

((أرأيتم لو أن نهرًا بباب أحدكم يغتسل فيه كل يوم خمسًا ما تقول ذلك يبقى من درنه قالو : " لا يبقى من درنه شيئًا " قال : " فذلك مثل الصلوات الخمس يمحو الله به الخطايا "))

(أخرجه البخاري : 528)

ความว่า “พวกท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ถ้าหากว่ามีแม่น้ำสายหนึ่งไหลผ่านหน้าบ้านของพวกท่าน แล้วพวกท่านก็อาบน้ำในแม่น้ำนั้นวันละห้าครั้ง ยังมีสิ่งสกปรกติดพวกท่านอยู่อีกไหม? บรรดาเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم} กล่าวตอบว่า “ไม่มีสิ่งสกปรกติดตัวอยู่อีกเลย” ท่านบิฮ์อัมมัด^{رضي الله عنه} จึงกล่าวว่า “ดังกล่าวนั้นเปรียบเสมือนการละหมาดห้าเวลาซึ่งพระองค์อัลลอฮ์^ﷻ ทรงลบล้างบาปด้วยการละหมาดเช่นกัน”

(บันทึกโดย al-Bukhāriyy : 528)

จากอะดิซข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าท่านบิฮ์อัมมัด^{رضي الله عنه} ได้ถามเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم} ว่าหากพวกท่านอาบน้ำวันละห้าครั้งต่อวันยังมีสิ่งสกปรกติดตัวอยู่อีกไหม ซึ่งเป็นคำถามเชิงเปรียบเทียบและเชิงอุปมาอุปไมยที่ท่านบิฮ์อัมมัด^{رضي الله عنه} ถามเศาะหาบะฮ์^{رضي الله عنهم} ของท่าน เพื่อจะสอนว่าการละหมาดห้าเวลาต่อวันนั้นร่างกายของเราจะสะอาดปราศจากบาปตั้งเช่นการอาบน้ำที่แม่น้ำหน้าบ้านวันละห้าครั้งต่อวัน

วิธีสอนที่ใช้คำถามถือเป็นวิธีสอนที่สำคัญอีกวิธีหนึ่งที่ครูผู้สอนควรนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ตลอด ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มความสนใจในการเรียนของผู้เรียนแล้วยังเป็นการควบคุมห้องเรียนอีกด้วย

2.3.2.5 การสอนแบบตรัสบิฮ์และตรัสบิฮ์

เป็นวิธีสอนที่ครูผู้สอนมีการส่งเสริม สนับสนุนให้แก่ผู้เรียนนั้นได้ตระหนักถึงสิ่งที่จะได้รับจากสิ่งที่ตั้งถาม และเพื่อให้ผู้เรียนนั้นแสวงหาความโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้า และเป็นวิธีสอนที่ครูผู้สอนมีการตักเตือนให้แก่ผู้เรียนพึงระวังในสิ่งที่ไม่ดี หรือผลที่ตามมาจากการกระทำสิ่งที่ไม่ดี

มีนักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีสอนแบบตรัสบิฮ์และตรัสบิฮ์ดังนี้

ก. สาเล็ม บิน สะอิด (Sālem Bin Sa'id Bin Musfir Bin Jabbār, 2001 : 125) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของวิธีสอนแบบตรัสบิฮ์และตรัสบิฮ์ ดังนี้

(1) เป็นวิธีสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทาน โดยมีความปรารถนาในสิ่งที่ให้คุณประโยชน์และห่างไกลจากสิ่งที่ให้เกิดโทษ

(2) เป็นวิธีสอนที่มีประสิทธิภาพ โดยผลักดันความรู้สึกรู้สึกของมนุษย์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางไว้

(3) เป็นวิธีสอนที่ส่งผลสะท้อนอย่างมาก และได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าภายในจิตใจของมนุษย์

ข. อัลฮาซิมีย (al-Hāzimiyy, 2000 : 392) ได้กล่าวถึงวิธีสอนแบบดรีมบ์และดรีมบ์เป็นเป็นวิธีสอนประเภทหนึ่ง ซึ่งจะมีอยู่ในหลักสูตรอิสลามศึกษา ในคัมภีร์อัลกุรอานและในสุนนะฮ์ของท่านนบี จึงมีอายะฮ์อัลกุรอานและฮะดีษนบีมากมายที่ได้กล่าวถึงดรีมบ์และดรีมบ์ คือสั่งใช้ให้มนุษย์ปฏิบัติในสิ่งที่ได้สั่งใช้ (สิ่งที่ดีงาม) และสั่งใช้ให้ละทิ้งสิ่งที่ได้ห้ามไว้ (ความชั่ว)

ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾
وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدًّا ﴿٣٥﴾ ۖ جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ
عَطَاءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾﴾

(النبا : 31-36)

ความว่า “แท้จริงสำหรับบรรดาผู้ยำเกรงนั้นจะได้รับชัยชนะ เรือกสวนหลากหลายและองุ่น และบรรดาสาววยรุ่นที่อายุคราวเดียวกัน และแก้วที่มีเครื่องดื่มเต็มเปี่ยม และสวนสวรรค์นั้นพวกเขาจะไม่ได้ยินคำพูดไร้สาระและคำกล่าวเท็จ ทั้งนี้เป็นการตอบแทนพระเจ้าของเจ้าเป็นการประทานให้พอเพียง”

(อันนะบะอ : 31-36)

และพระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّغْيِينِ مَتَابًا ﴿٢٢﴾ لِّبَيْتِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾
﴿٢٤﴾ لَا يَدْخُلُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَعَسَاقًا ﴿٢٦﴾﴾

(النبا : 21-25)

ความว่า “แท้จริงนรกญะฮันนัมนั้นเป็นที่สอดส่อง เป็นที่กลับไปสำหรับบรรดาผู้ละเมิด พวกเขาจะพำนักอยู่ในนั้นเป็นเวลา

พวกเขาจะไม่สิ้นรศความเย็นและเครื่องดื่มใด ๆ ในรศนั้น
นอกจากน้ำเดือดและน้ำเสียน้ำหนองเท่านั้น”

(อันนะบะฮอ : 21-25)

จากอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า อัลลอฮ์ﷻทรงตรัสถึงผลตอบแทนที่พระองค์
จะทรงประทานให้แก่ผู้ที่ยำเกรง และพระองค์ก็ได้ทรงเตรียมไว้ซึ่งนรกแก่บรรดาผู้ละเมิดซึ่งนั่นคือ
การดริบและดริฮิบของอัลลอฮ์ﷻแก่มนุษย์ทุกคน

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้วิธีสอนแบบดริบและดริฮิบในการเผยแผ่ ชี้แนะและการ
อบรมสั่งสอนเศาะหาบะฮ์ของท่าน ดังรายงานจากอบูฮุรَيْرَةَ รَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ได้เล่าว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้
กล่าวว่า

((سبعة يظلهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله الإمام
العادل وشاب نشأ في عبادة ربه ورجل قلبه معلق في
المساجد ورجلان تحابا في الله اجتمعا عليه وتفرقا عليه
ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال فقال إني أخاف الله
ورجل تصدق أخفى حتى لا تعلم شماله ما بنفق يمينه ورجل
ذكر الله خاليا ففاضت عيناه))

(أخرجه البخاري : 659)

ความว่า “มีบุคคลเจ็ดจำพวกที่พระองค์อัลลอฮ์ﷻทรงให้พวกเขา
อยู่ในร่มเงาของพระองค์ในวันกิยามะฮ์ ซึ่งในวันนั้นจะไม่มีร่มเงา
ของใครนอกจากร่มเงาของพระองค์ กล่าวคือ ผู้นำที่มีความเป็น
ธรรม และชายหนุ่มคนหนึ่งที่เขาทำอิบาดะฮ์ต่อพระองค์อัลลอฮ์
ﷻและบุคคลที่หัวใจของเขาผูกพันอยู่กับมัสยิด และบุคคลสองคน
ที่รักกันเพื่อพระองค์อัลลอฮ์ﷻ โดยทั้งสองรวมตัวกันและแยกกัน
เพื่อพระองค์ และชายผู้ซึ่งหญิงสาวที่มีตระกูลและมีรูปร่างสวยงาม
เรียกให้เข้าไปหาเธอ (เพื่อละเมิดประเวณี) แต่ชายผู้นี้ตอบว่า ฉัน
กลัวพระองค์อัลลอฮ์ﷻและบุคคลที่ทำทานโดยปิดบังจนกระทั่ง
มือซ้ายของเขาไม่รู้ว่ามีมือขวาได้ทำทานไป และบุคคลที่รำลึก
ถึงอัลลอฮ์ﷻโดยแยกตัวสันโดษซึ่งดวงตาของเขาปริมด้วยน้ำตา”

(บันทึกโดย al-Bukhāriyy : 659)

ฮะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าเป็นวิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แบบตัวจริง คือการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกที่ดีๆ ได้กล่าวบุคคลเจ็ดจำพวกที่จะได้อยู่ใต้ร่มเงาของอัลลอฮ์ในวันอาคีเราะฮ์ เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้กระทำความดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งบุคคลทั้งเจ็ดจำพวกเป็นบุคคลที่ปฏิบัติความดีงามและละเว้นสิ่งที่ต้องห้าม เป็นพวกที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงโปรดปราน และมีรายงานจาก อับูซุรฺ ﷺ เล่าว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة المنان الذي يعطي شيئا إلا منه
والمنفق سلعته بالحلف الفاجر المسبل إزاره))

(أخرجه مسلم : 105)

ความว่า “มีบุคคลสามกลุ่มที่อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงปฏิสันถารพวกเขาในวันกียามะฮ์ กล่าวคือ บุคคลที่ชอบให้แต่ลำเลิกบุญคุณ บุคคลที่เสนอราคาขายสินค้าด้วยการสับสนาบาน และบุคคลที่ใช้อาภรณ์ยาวจนลากดิน”

(บันทึกโดย al-Muslim : 105)

ฮะดีษดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าเป็นการวิธีสอนแบบตัวจริง โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ดักเตือนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ มิให้เอาเยี่ยงอย่างบุคคลทั้งสามกลุ่มที่อัลลอฮ์ไม่ทรงปฏิสันถารในวันอาคีเราะฮ์ด้วย

2.3.3 เทคนิคการสอน

เทคนิคการสอน คือ กลวิธีต่างๆ ที่ใช้เสริมกระบวนการสอน ขั้นตอนการสอน วิธีการสอน หรือดำเนินการทางการสอนใดๆ เพื่อช่วยให้การสอนมีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากขึ้น (ฉันท ชาติทอง, 2559 : 91) ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญกับเทคนิคการสอนเนื่องจากเทคนิคการสอนนั้นเป็นทักษะสำคัญที่จะไปช่วยเติมเต็มกระบวนการสอน ขั้นตอนการสอน และวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การเรียนจะขาดความมีชีวิตชีวา ความตื่นเต้น และไม่ดึงดูดจิตใจของผู้เรียน หากขาดเทคนิคการสอน เทคนิคการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีหลากหลายและมีเอกลักษณ์โดดเด่น ดังเทคนิคการสอนที่สำคัญต่อไปนี้

2.3.3.1 เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อาศัยความสุขุมรอบคอบ มีบุคลิกภาพที่ดี โอบอ้อมอารี พุดจาไพเราะ รู้สึกเอาใจใส่บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เป็นมิตรที่ดี มีความยุติธรรม เข้าใจถึงความต้องการของแต่ละคนและเข้าถึงปัญหาต่าง ๆ ของพวกเขาได้

ในอัลกุรอ่าน พระองค์อัลลอฮ์ﷻ ทรงสั่งใช้ให้บ่าวของพระองค์เป็นคนที่สุขุม และรอบคอบและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังที่พระองค์ได้ทรงตรัสว่า

﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالصَّرَّاءِ وَالْكَبِيمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(آل عمران : 134)

ความว่า “คือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสุขสบายและในยามเดือดร้อน และบรรดาผู้ข่มโทษและบรรดาผู้ให้อภัยเพื่อมนุษย์ และอัลลอฮ์ﷻ ทรงรักผู้กระทำดีทั้งหลาย”

(อาละอิมรอน : 134)

และพระองค์อัลลอฮ์ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿حُذِرِ الْغَفْوِ وَالْمُرِّ بِالْغُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

(الأعراف : 199)

ความว่า “เจ้า (มุฮัมมัด) จงยึดถือไว้ซึ่งการให้อภัย จงใช้ให้กระทำสิ่งที่ชอบ และจงผินหลังให้แก่ผู้โฉดเขลาทั้งหลายเถิด”

(อัลอะออรอฟ : 199)

จากอายะฮ์ทั้งสองข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระองค์อัลลอฮ์ﷻ ทรงให้ความสำคัญกับการให้อภัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะการให้อภัยนั้นเป็นการแสดงออกถึงความเป็นมิตร สร้างความรัก ความเมตตา ความปรองดองและความสมานสามัคคีต่อกัน ไมโมโทและโกรธเคืองกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามสุขสบายและในยามทุกข์ยากลำบาก ซึ่งในเรื่องนี้ท่านนบีﷺ เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดในการแสดงออกเป็นมิตรกับคนรอบข้างและหวังโยกับประชาชาติของท่าน

มีนักวิชาการได้กล่าวเกี่ยวกับเทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียนดังนี้

ก. ยูสุฟ เคาะตีร์ (Yūsuf Khtir, 1991 : 29) ได้กล่าวว่า “ความอ่อนโยนเมตตากรุณา นับว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้สอนต้องมอบให้กับผู้เรียน และผลพวงจากการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน 1) มนุษย์จะรักการตะอวะฮ์ 2) ได้รับการช่วยเหลือจากพระองค์อัลลอฮ์ﷻ 3) ได้รับการสรรเสริญ 4) ได้ปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านเราะสูลﷺ 5) ตะอวะฮ์จะได้รับชัยชนะ”

ข. มุฮัมมัด อุจาญญ อัลเคาะฎิบ (Muhammad Ujaj al-Khātib, 1980 : 53) ได้กล่าวว่า “การปฏิสัมพันธ์ของท่านเราะฮูล กับบรรดามุสลิมเสมือนดุญญาตีพี่น้องรักใคร่กัน เป็นบรมครูที่มีความมตดา เมื่อท่านเราะฮูล ﷺ ต้องการสอนเศาะหาบะฮฺ ﷺ เกี่ยวกับอัลลาฮ์ ท่านจะพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนโยนน่าฟัง”

มีรายงานจากท่านอบู ฮุรัยเราะฮฺ ﷺ เล่าว่า

((قام أعرابي فبال في المسجد فتناوله الناس فقال لهم النبي صلى الله عليه وسلم دعوه وهريقوا على بوله سجلا من ماء أو ذنوبا من ماء فإنما بعثتم ميسرين ولم تبعثوا معسرين))

(أخرجه البخاري : 220)

ความว่า “มีคนอาหรับชนบทคนหนึ่งได้ยื่นปัสสาวะในมัสยิด ผู้คนที่อยู่ในมัสยิดก็ได้ลุกขึ้นเพื่อจะขับไล่เขา แต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวกับพวกเขาว่า “ปล่อยเขา (ให้ปัสสาวะให้เสร็จ) เกิด และจงนำน้ำมาซักหนึ่งถังแล้วรดบนรอยปัสสาวะของเขา แท้จริงพวกท่านถูกบังเกิดมาเพื่อความสะดวกร่างกายตาย มิใช่เพื่อความยากลำบาก”

(บันทึกโดย al-Bukhāriyy : 220)

ชะติษข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ท่านนบี ﷺ ได้ใช้เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน โดยท่านมิได้โกรธเคืองชาวอาหรับชนบทที่ปัสสาวะในมัสยิดแต่อย่างใด ในขณะที่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ของท่านต่างไม่พอใจกับการกระทำของชาวอาหรับชนบทนั้น และจะขับไล่เขาออกจากมัสยิด เนื่องจากในมัสยิดเป็นสถานที่สะอาดสำหรับทำอิบาดะฮฺ ดังนั้นการปัสสาวะของชาวอาหรับชนบทดังกล่าวไม่เหมาะสมและเป็นสิ่งสกปรก เพราะมัสยิดไม่ใช่สถานที่ที่ปัสสาวะ จึงทำให้บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ โกรธเขาอย่างมากและต้องการลงโทษเขา แต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถูกส่งมาเพื่อทำให้ความง่ายดายแก่ประชาชาติ และไม่สร้างความยากลำบากให้เกิดขึ้นแก่พวกเขา ท่านจึงได้ใช้ให้เศาะหาบะฮฺ ﷺ นำน้ำไปรดบนรอยเปื้อนปัสสาวะดังกล่าว เพราะบางทีเขาอาจจะกระทำไปโดยไม่รู้ว่าเป็นสิ่งต้องห้าม หากเขารู้เขาคงไม่กระทำ หรือบางทีเขาอาจจะกระทำไปด้วยความจำเป็นอะไรบางอย่างที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนั้น การให้โอกาสเขาโดยการตักเตือนและบอกกล่าวแก่เขาด้วยการประนีประนอมว่าในมัสยิดไม่เป็นการสมควรที่เข้ามาถ่ายปัสสาวะ และไม่เป็นการสมควรที่จะก่อให้เกิดความสกปรก เพราะมัสยิดเป็นสถานที่เพื่อระลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และนี่คือเทคนิคการ

สร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียนของท่านบิหมัหมัด ﷺ โดยทำให้ชาวอาหรับชนบทผู้นั้นรู้สึกดีกว่าที่ตัวเขาเองจะถูกขับไล่ออกจากมัสยิดหรือถูกดูด่าสาหัสต่าง ๆ นา ๆ และเป็นเทคนิคการสอนที่จะเปลี่ยนแปลงการกระทำของเขามีให้กระทำอย่างนั้นอีกในครั้งต่อไป ในตรงกันข้ามหากบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ลงโทษเขาด้วยการทุบตีหรือขับไล่ออกก็อาจทำให้เขาคิดว่าอิสลามชอบใช้ความรุนแรงและอาจทำให้เขาหลีกเลี่ยงห่างจากอิสลามก็เป็นได้

เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียนนี้ถือเป็นเทคนิคที่สำคัญอีกเทคนิคหนึ่งที่ครูผู้สอนทุกคนควรนำไปประยุกต์ใช้กับผู้เรียนในทุก ๆ เวลา และสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาเรียนหรือนอกเวลาเรียน เพราะเป็นเทคนิคที่จะสร้างให้ผู้เรียนนั้นเกิดความผูกพันกับครูผู้สอน เกิดความรักและความชอบต่อครู และเมื่อใดก็ตามที่ผู้เรียนพึงพอใจในตัวครูผู้สอน แน่ใจว่าครูผู้สอนสามารถที่จะให้ความรู้และอบรมบ่มนิสัยแก่ผู้เรียนได้อย่างง่ายดาย

2.3.3.2 เทคนิคการให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านบิหมัหมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบรรดาเศาะหาบะฮ์ ซึ่งในคัมภีร์อัลกุรอานได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَاءً تَنْهَى ﴾

(الطلاق : جزء من الآية 7)

ความว่า “อัลลอฮ์ ﷻ มิได้ทรงบังคับชีวิตใด เว้นแต่ตามที่พระองค์ทรงประทานมาแก่ชีวิตนั้น”

(อัญญาละลา : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ที่ 7)

จากอายะฮ์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ มิได้บังคับให้มนุษย์ปฏิบัติในบางสิ่งบางอย่างที่เกินความสามารถและสติปัญญาของพวกเขา แต่พระองค์ทรงประสงค์ให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติตามความสามารถและสติปัญญาของพวกเขาที่พวกเขาใช้ความพยายามและสามารถปฏิบัติได้ โดยมีได้ลงโทษพวกเขาในสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถกระทำได้ ดังนั้น ครูผู้สอนก็เช่นเดียวกันต้องไม่อบรมสั่งสอนหรือสั่งงานนักเรียนในสิ่งที่เกินความสามารถของพวกเขาและทำให้พวกเขาพบกับความยุ่งยากและอุปสรรคในการเรียน

ท่านบิหมัหมัด ﷺ ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นอย่างมาก ท่านจะสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ตามระดับสติปัญญาและความสามารถของพวกเขา โดยที่พวกเขาไม่มีอุปสรรคและความยากลำบากในการศึกษาหาความรู้ ท่านให้ความสำคัญและเอาใจใส่ดูแลกับผู้ที่มีเริ่มต้นศึกษาหาความรู้ และท่านจะดำเนินการสอนพวกเขาแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับผู้ที่ได้ศึกษาหา

ความรู้กับท่านมาเป็นระยะเวลาาน นอกจากนั้นท่านจะตอบคำถามทุกคำถามตามสถานการณ์และเหตุการณ์ต่างๆที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล โดยท่านจะสังเกตจากคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียน เช่น ลักษณะเฉพาะตัว พฤติกรรม นิสัยและชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

มีรายงานจากอะนัส บิน มาลิก رضي الله عنه เล่าว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَاذُ رَدِيفِهِ عَلَى الرَّحْلِ قَالَ : " يَا مَعَاذُ بَنِ جَبَلٍ " قَالَ : لِيَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدِيكَ " قَالَ : يَا مَعَاذُ " قَالَ : لِيَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدِيكَ " ثَلَاثًا ، قَالَ : " مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَدَقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ " قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا أَخْبَرْتَهُ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا " قَالَ : " إِذَا يَتَكَلَّمُوا وَأَخْبِرَ بِمَا مَعَاذُ عِنْدَ مَوْتِهِ تَأْتَمُّ "))

(أُخْرِجَهُ الْبُخَارِيُّ : 128)

ความว่า “ครั้นเมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อยู่ในระหว่างการเดินทางร่วมกับมูอาซ บิน ญะบัล رضي الله عنه ซึ่งมูอาซอาศัยพาหนะของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อยู่ด้านหลัง ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวโอ้อูอาซ มูอาซกล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ฉันอยู่ที่นี้ ยินดีรับใช้ท่าน ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เรียกอีกว่า โอ้อูอาซ มูอาซจึงกล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ฉันอยู่ที่นี้ ยินดีรับใช้ท่าน จำนวน 3 ครั้ง ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ จึงกล่าวว่า จะไม่มีบ่าวคนหนึ่งคนใดที่กล่าวคำปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่ควรแก่การเคารพสักการะ นอกจากอัลลอฮ์ ﷻ และมุฮัมมัด ﷺ เป็นบ่าวและเราะสูลของพระองค์ เว้นแต่พระองค์ทรงห้ามไฟนรกแก่เขา มูอาซกล่าวว่า โอ้อูอาซเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ฉันควรบอกเรื่องนี้แก่คนทั่วไปหรือไม่เพื่อพวกเขาจะได้ดีใจ ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า เมื่อ (ท่านบอกผู้คน) พวกเขาจะพากันวางเฉย อย่างไรก็ตาม มูอาซได้บอกเรื่องนี้ขณะที่เขาใกล้เสียชีวิต เพราะเขาเกรงว่าจะเป็นบาป (ที่ปกปิดอะดีซ)”

(บันทึกโดย ai-bukhariyy : 128)

อะดิษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าเป็นเทคนิคการสอนที่ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิให้มูอาซ ﷺ นำข่าวดีไปแจ้งแก่ผู้คนเกี่ยวกับคำกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า “ผู้หนึ่งผู้ใดก็ตามที่ได้กล่าวปฏิญาณตนว่าไม่มีพระอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ และมุฮัมมัด ﷺ เป็นบ่าวและเราะสูลของพระองค์ พระองค์ทรงห้ามเขาจากไฟนรก” เพราะเกรงว่าพวกเขาจะเข้าใจผิดจากตัวบทอะดิษว่าเพียงแค่ว่าปฏิญาณตนข้างต้นพวกเขาก็ปลอดภัยจากไฟนรกแล้ว ทั้งที่ความหมายที่ต้องการในอะดิษนี้ก็คือการกล่าวปฏิญาณตนดังกล่าวต้องปฏิบัติควบคู่ไปกับหน้าที่ที่พึงปฏิบัติดังที่ได้กล่าวไว้ในชะฮาดะฮฺ(ปฏิญาณตน)โดยครอบคลุมถึงการเคารพภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูล ﷺ ของพระองค์ในบทบัญญัติและข้อห้ามข้อใช้ต่าง ๆ ในอิสลาม

และจากอะดิษข้างต้นมีข้อสังเกตที่เห็นเด่นชัดก็คือท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แจ้งเรื่องดังกล่าวแก่มูอาซเป็นการเฉพาะ โดยมีได้แจ้งให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ท่านอื่น ๆ ได้รับทราบ นั่นก็แสดงให้เห็นว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเทคนิคการสอนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล และหากมูอาซไม่เกรงว่าจะตกเป็นบาปแก่เขาในการปกปิดอะดิษขณะที่เขาใกล้จะตาย บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ท่านอื่น ๆ ก็คงไม่ทราบที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวอะดิษข้างต้นแก่เขา นอกจากนี้ทำให้คาดการณ์ไปได้ว่าการสอนในลักษณะดังกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้มีเพียงมูอาซเท่านั้น อาจจะมีบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ อื่นหลายท่าน โดยเฉพาะบรรดาคุละฟอา อีรรอฮิตีน ทั้ง 4 ท่าน ซึ่งพวกเขาอาจจะทราบเรื่องบางเรื่องที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นผู้กล่าว แต่พวกเขามิได้แจ้งให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ท่านอื่น ๆ ทราบ เพราะเกรงว่าพวกเขาจะเข้าใจผิดหรืออาจเข้าใจแต่ไม่ถ่องแท้ และเมื่อวันเวลาผ่านไปเนิ่นนานแล้ว จึงพึงมาบอกหรือไม่ก็ปกปิด โดยมิได้บอกกล่าวแก่ผู้ใด โดยที่เขาทราบเรื่องดังกล่าวจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพียงผู้เดียวเท่านั้น

ดังนั้น จากอะดิษข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่า ครูผู้สอนต้องนำเสนอบทเรียนแก่ผู้เรียนตามความสามารถและสติปัญญาของพวกเขา โดยเฉพาะบางบทเรียนที่มีเนื้อหาสูงเกินความสามารถของผู้เรียนก็ไม่สมควรนำไปสอน เพราะเกรงว่าจะทำให้เกิดความลำบากแก่ผู้เรียน และเกรงว่าพวกเขาจะไม่เข้าใจในสิ่งที่ครูผู้สอนนำเสนอ หรืออาจจะเข้าใจแต่เป็นการเข้าใจที่ผิดเพี้ยนไปจากความหมายเดิมที่ครูผู้สอนต้องการจะสื่อให้พวกเขาทราบ การนำเสนอในสิ่งเหมาะสมกับความสามารถและระดับสติปัญญาของผู้เรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี (al-Ghāzaliyy, n.d. : 57-58) ได้กล่าวว่า “จากหน้าที่ของครูผู้สอนคือต้องสอนนักเรียนตามระดับความเข้าใจของพวกเขา อย่าพยายามสอนพวกเขาในสิ่งที่สติปัญญาของพวกเขาจับไม่ได้ ดังนั้นจะทำให้พวกเขาหลีกเลี่ยงและทำให้สติปัญญาได้รับการกระทบกระเทือน ซึ่งการสอนนั้นต้องเลียนแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยท่านได้ให้

ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลในการเรียนการสอน การพูดและการดักเตือน ดังนั้นท่านจะเผยแพร่ด้วยแก่นแท้ของความเป็นจริงเมื่อท่านทราบว่าพวกเขาสามารถทำความเข้าใจได้”

และมีรายงานจากท่านอับดุลลอฮฺ บิน อัมรฺ บิน อัลอาศฺ^{رضي الله عنه} กล่าวว่า

((أقبل رجل إلى نبي الله صلى الله عليه وسلم فقال :
 أباعك على الهجرة والجهاد أبتغي الأجر من الله " قال :
 فهل من والديك أحد حي " قال : نعم بل كلاهما " قال :
 فبتبغني الأجر من الله " قال : " نعم " قال : فارجع إلى
 والديك فأحسن صحبتهما))

(أخرجه مسلم : 2549)

ความว่า “มีชายคนหนึ่งได้ไปหาท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ และได้กล่าวแก่ท่านว่า “ฉันขอให้สัตยาบันแก่ท่านในการอพยพและการญิฮาดเพื่อแสวงหาผลบุญจากพระองค์อัลลอฮ์^ﷻ ท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ ได้ถามเขาว่า “บิดามารดาทั้งสองท่านยังมีชีวิตอยู่หรือไม่?” เขาตอบว่า “ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่” ท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ กล่าวว่า “จริงหรือที่ท่านแสวงหาผลบุญจากพระองค์อัลลอฮ์^ﷻ ?” เขากล่าว “ครับ” ท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ กล่าวว่า “ท่านจงกลับไปหาบิดามารดาของท่าน และจงปฏิบัติดีกับท่านทั้งสอง”

(บันทึกโดย Muslim : 2549)

อะดิษบทนี้ชี้ให้เห็นว่า ท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ ได้ใช้เทคนิคการให้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในการอพยพและการญิฮาด (การออกไปสงคราม) ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วท่านส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการอพยพและญิฮาด แต่ในอะดิษข้างต้นท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ ได้สังเกตเห็นสถานการณ์ของผู้ถามเป็นการเฉพาะและทราบความเป็นอยู่ของเขา โดยท่านเห็นว่าการทำดีต่อบิดามารดาเป็นสิ่งที่จำเป็นกว่าและสำคัญกว่าในหน้าที่ของเขามากกว่าญิฮาด

คำตอบของท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ ในแต่ละตัวบทอะดิษจะมีความแตกต่างกันในแต่ละผู้ถาม เพราะพวกเขามีสถานการณ์ เหตุการณ์ ความจำเป็นและความสามารถที่แตกต่างกัน จึงทำให้คำตอบของท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ มีความหลากหลาย

ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องรู้จักผู้เรียนอย่างถ่องแท้ จึงสามารถที่จัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง เพื่อที่จะทำให้ผู้เรียนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่

ครูผู้สอนได้วางไว้ เพราะผู้เรียนแต่ละคนนั้นมีสติปัญญา อุปนิสัย บุคลิกภาพ ความสามารถและความ เป็นอยู่ที่แตกต่างกัน

2.3.3.3 เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้ใช้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เพื่อให้เกิดความง่ายตายและไม่เกิดอุปสรรคในด้านการเรียนของพวกเขา ดังที่ท่านนบีﷺ ได้กล่าวแก่ ท่านหญิงอาอิชะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุอันฮา ว่า

((إن الله لم يبعثني معننا ولا متعتنا ولكن بعثني معلما

ميسرا))

(أخرجه مسلم : 1478)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ﷻ มิได้ทรงฉันมาเพื่อความยากลำบาก และทำให้เกิดความยากลำบาก แต่พระองค์ทรงฉันมาเพื่อเป็นครูที่ ทำให้เกิดความง่ายตาย”

(บันทึกโดย Muslim : 1478)

ในอัลกุรอานได้มีบัญญัติห้ามดื่มสุราและของมึนเมา ซึ่งบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ดิดสุราเป็นเรื่องปกติในสังคมอาหรับยุคนั้น กว่าที่จะถึงขั้นตอนสุดท้ายที่มีการห้ามดื่มอย่างเด็ดขาดนั้น ได้มีบัญญัติห้ามอย่างมีขั้นตอนจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายเมื่อเห็นว่าสังคมพร้อมที่จะรับได้แล้ว จึงมีการห้ามดื่มมันอย่างเด็ดขาด ดังมีตัวอย่างในอัลกุรอานที่ห้ามเรื่องดื่มสุราและของมึนเมา 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 มีการแบ่งแยกให้เห็นถึงโทษผลที่เป็นปัจจัยยังชีพที่ดีและไม่ดี ดังที่อัลลอฮ์ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

(النحل : 67)

ความว่า “และจากผลของต้นอินทผลัมและองุ่น พวกเขาได้จากมันมาเป็นทั้งของมึนเมาและอาหารที่ดี แท้จริงในการนั้น แน่นอน ย่อมเป็นสัญญาณแก่กลุ่มชนผู้ใช้ปัญญา”

(อันนะฮล, : 67)

ขั้นตอนที่ 2 พระองค์อัลลอฮ์ﷻ ทรงกล่าวถึงโทษของสุราและมึนเมาไว้อย่างชัดเจน ดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْتَفِعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا... ﴾

(البقرة : جزء من الآية 219)

ความว่า “พวกเขาจะถามเจ้าเกี่ยวกับน้ำเมา และการพนัน จงกล่าวเถิดว่า ในทั้งสองนั้นมีโทษมากและมีคุณหลายอย่างแก่ มนุษย์ แต่โทษของมันทั้งสองนั้นมากกว่าคุณของมัน”

(อัลบะเกาะเราะฮะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺที่ 219)

ขั้นตอนที่ 3 พระองค์อัลลอฮ์ﷻ ทรงประทานบทบัญญัติห้ามมิให้มีการดื่มสุราหรือของมึนเมาก่อนการทำการละหมาด ดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ... ﴾

(النساء : جزء من الآية 43)

ความว่า “โอ้ บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่าเข้าใกล้การละหมาด ขณะที่พวกเจ้ากำลังมึนเมาอยู่ จนกว่าพวกเจ้าจะรู้สิ่งที่พวกเจ้า กำลังพูด”

(อันนิสาอ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺที่ 43)

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการห้ามดื่มสุราและของมึนเมาอย่างเด็ดขาด ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ﷻ ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ

أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ فِي الْحَنْبَرِ وَالْمَيْسِرِ وَيُضِدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ
 اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

(المائدة : 90-91)

ความว่า “โอ้อับรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย ที่จริงสุรา การพนัน
 แ่แทนหินสำหรับเชือดสัตว์บูชาอันต์ และการเสี่ยงทายนั้น เป็นสิ่ง
 โสมมอันเกิดจากการกระทำของชัยฏอน ดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกล
 เสียเพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ ที่จริงชัยฏอนนั้นเพียง
 ต้องการที่จะให้เกิดศัตรูกันและการเกลียดชังกันระหว่างพวกเจ้าใน
 สุราและการพนันเท่านั้น และมันจะหันเหพวกเจ้าออกจากการ
 ระลึกถึงอัลลอฮ์ﷻ และการละหมาด แล้วพวกเจ้าจะยุติไหม”

(อัลมาอิดะฮฺ : 90-91)

จากอายะฮ์ที่ครอบคลุม 4 ขั้นตอนข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า พระองค์อัลลอฮ์ﷻ ได้ทรง
 ประทานบทบัญญัติห้ามการดื่มสุราแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน เพื่อมิให้ผู้ปฏิบัติเกิดความ
 ลำบากใจและทำให้พวกเขามีการเตรียมพร้อมและยอมรับบทบัญญัติห้ามดังกล่าว การประทาน
 บทบัญญัติในแต่ละขั้นตอนมีความแตกต่างในวัตถุประสงค์ของอายะฮ์ โดยพระองค์อัลลอฮ์ﷻ ได้
 ชี้แนะให้ผู้ปฏิบัติรับทราบในขั้นตอนที่ 1 พระองค์ทรงบอกถึงประโยชน์และโทษของสุราและของมีน
 เมาในขั้นที่ 2 และเริ่มปรากฏการห้ามดื่มเมื่อจะทำการละหมาด ในขั้นที่ 3 และในขั้นที่ 4 พระองค์
 ทรงห้ามการดื่มสุราและของมีนเมาอย่างเด็ดขาด บรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺ ก็ได้เลิกอย่างเด็ดขาด โดยไม่
 ห้ามไปดื่มอีก การประทานอายะฮ์แบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น เป็นทิกมะฮฺ
 (วิทย์ปัญญา) สำหรับผู้สอน

ท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนการสอนที่ดำเนินไปที่ละ
 ขั้นตอน โดยท่านได้นำเสนอสิ่งสำคัญมากที่สุดก่อนซึ่งเป็นเรื่องหลัก ต่อมาก็ได้สอนเรื่องย่อยในแต่ละ
 เรื่องตามลำดับขั้นตอนความสำคัญ เพื่อต้องการให้ผู้เรียนได้เห็นภาพที่ชัดเจน และทำให้ง่ายในการ
 ท่องจำและทำความเข้าใจ ดังที่มีรายงานจากท่านญุนดับ บิน อับดุลลอฮ์ﷺ เล่าว่า

((كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم ونحن فتيان حزاورة فتعلمنا

الإيمان قبل أن نتعلم القرآن ثم تعلمنا القرآن فزادنا به إيماننا))

(أخرجه ابن ماجه : 60)

ความว่า “พวกเราได้นั่งร่วมอยู่กับท่านนบีมุฮัมมัดﷺ โดยที่พวกเราเป็นคนหนุ่มที่แข็งแรง พวกเราได้ศึกษาเรื่องศรัทธาก่อน การศึกษาอัลกุรอาน หลังจากนั้นพวกเราได้ศึกษาอัลกุรอาน และด้วยอัลกุรอานจึงทำให้อิมานของพวกเราเพิ่มขึ้น”

(บันทึกโดย Ibn Majah : 60)

จากฮะดีษข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้ใช้เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอนในการอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺ ทั้งนี้ท่านให้พวกเขาได้ศึกษาเรื่องการศรัทธาก่อน ต่อมาก็ให้พวกเขาศึกษาอัลกุรอาน แสดงว่า ท่านได้ให้ความสำคัญกับการศรัทธาก่อน และเมื่อศรัทธาแล้วและมีพื้นฐานอิมานภายในจิตใจแล้ว ท่านจึงได้สอนอัลกุรอานแก่พวกเขา เพราะจะทำให้อิมานของพวกเขเพิ่มขึ้น

มีรายงานจากอบู อับดุลเราะหมาน เล่าว่า ผู้ที่ได้อ่านบทเรียนแก่พวกเราจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ﷺ เล่าว่า

((أَنَحْمُ كَانُوا يَقْتَرُونَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ آيَاتٍ فَلَا يَأْخُذُونَ فِي الْعَشْرِ الْأُخْرَى حَتَّى يَعْلَمُوا مَا فِي هَذِهِ مِنَ الْعِلْمِ وَالْعَمَلِ قَالُوا فَعَلِمْنَا الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ))

(أخرجه أحمد : 23374)

ความว่า “แท้จริงพวกเขา (เศาะหาบะฮ์) ได้อ่านจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺ จำนวน 10 อายะฮ์ โดยพวกเขาจะไม่รับ 10 อายะฮ์อื่น นอกจากว่าพวกเขาจะเรียนรู้ในศาสตร์ความรู้และได้ปฏิบัติด้านดังกล่าว พวกเขากล่าวว่ พวกเราได้รู้ทั้งในด้านความรู้และตามข้อเท็จจริงการปฏิบัติ”

(บันทึกโดย Ahmad : 23374)

ฮะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้ใช้เทคนิคการสอนค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอนในการสอนเศาะหาบะฮ์ﷺ ของท่าน โดยให้พวกเขาศึกษาอายะฮ์อัลกุรอานจำนวน 10 อายะฮ์ จนกระทั่งรู้ เข้าใจความมุ่งหมายของอายะฮ์และนำไปปฏิบัติได้ ท่านนบีﷺ จึงจะให้พวกเขาทำการศึกษาอายะฮ์ใหม่ต่อไป

ท่านอิหม่ามอัลบุคเคาะรียได้กล่าวไว้ในเศาะหีหของท่านว่า คำว่า “ร็อบบานีย์” คือผู้ที่อบรมสั่งสอนผู้เรียนด้วยความรู้ที่เล็กก่อนความรู้ใหญ่ (al-‘Asqalani, 1989 : 1/212) และท่านอัลอัสเกาะลานีย์ (al-‘Asqalani, 1989 : 1/214) ได้อธิบายความรู้ที่เล็กและความรู้ที่ใหญ่ “ความรู้ที่เล็ก หมายถึง ความรู้ที่ได้อธิบายประเด็นปัญหาต่าง ๆ อย่างชัดเจน และความรู้ที่ใหญ่ หมายถึง ความรู้ที่ได้อธิบายประเด็นปัญหาต่าง ๆ ได้ละเอียดกว่าความรู้เล็ก มีบางคนกล่าวว่า เป็นการสอนพวกเขาในสิ่งที่เป็นส่วนย่อยก่อนส่วนหลัก หรือหัวข้อย่อยก่อนหัวข้อหลัก หรืออารัมภบทก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหา”

จากคำพูดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การเรียนการสอนต้องดำเนินไปที่ละขั้นตอน ต้องเริ่มจากสิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานที่สมควรต้องเรียนก่อน แล้วค่อยก้าวไปที่ละขั้นตอนสู่สิ่งที่สูงกว่า ยากกว่า และละเอียดกว่า มิใช่เริ่มที่ต้นด้วยสิ่งที่สูงก่อน ยากก่อน แล้วจึงค่อยขยับไปสู่สิ่งที่ง่าย

2.3.3.4 เทคนิคการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน

เป็นเทคนิคการสอนที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้ในการสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน เพื่อให้พวกเขาสามารถเรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้น และได้เห็นภาพพร้อมด้วยคำอธิบายในเวลาเดียวกัน เช่น การขีดเขียนบนพื้นทราย การใช้วัสดุหรือสิ่งของประกอบ การเคลื่อนไหวและการแสดงออกโดยใช้ท่าทางประกอบ เป็นต้น

ในการเรียนการสอนของท่านนบีบางครั้งท่านจะนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้เพื่ออธิบายบทเรียนด้วยการวาดลงบนพื้นดิน (อิบรอฮีม ฌรณครักษาเขต 2540 : 23)

ท่านนบีได้ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน โดยท่านได้บรรยายและใช้สื่อโดยการแสดงท่าทางประกอบ ดังที่มีรายงานจากสะฮัล บินสะอูด رضي الله عنه เล่าว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((أنا وكافل البيتيم في الجنة هكذا " وأشار بالسبابة والوسطى وفرج

((بينهما شيئا

(أخرجه البخاري : 5304)

ความว่า “ฉันและผู้อุปการะลูกกำพร้าจะอยู่ร่วมกันในสวนสวรรค์อย่างงี้ และ (ท่านนบีมุฮัมมัด) ก็ได้ยกนิ้วชี้และนิ้วกลางขึ้น แล้วแยกออก”

(บันทึกโดย al-Bukhariyy : 5304)

อะดิษข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน โดยท่านนบี ﷺ ได้ยกนิ้วชี้กับนิ้วกลางของท่านขึ้นมา เพื่อต้องการให้บรรดาเศาะหาบะฮ์

เห็นว่าการที่อุปการะลูกกำพร้าจะอยู่ใกล้ชิดกับท่านนบีในสรวงสวรรค์โดยไม่แยกจากกันเหมือนกับนิ้วชี้กับนิ้วกลางที่ท่านนบีได้ยกขึ้นให้บรรดาเศาะหาบะฮ์

และมีรายงานจากท่านอลี บิน อปีฏอลิบ ได้เล่าว่า

((إن نبي الله صلى الله عليه وسلم أخذ حريرا فجعله في يمينه وأخذ ذهباً فجعله في شماله ثم قال : " إن هذين حرام على ذكور أمتي حل لآناهم"))

(أخرجه ابن ماجه : 3595)

ความว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด ได้ถือผ้าไหมไว้ในมือขวาและทองคำไว้ในมือซ้าย แล้วท่านได้กล่าวว่า แท้จริงทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับประชาชาติของฉันที่เป็นชาย และเป็นสิ่งที่อนุมัติสำหรับสตรีของพวกเขา”

(บันทึกโดย Ibn-Majah : 3595)

จากอะดิษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัด ได้นำเสนอการใช้สื่อในรูปแบบที่ต้องห้ามไว้อย่างชัดเจน โดยท่านได้ถือผ้าไหมไว้ในมือขวาและทองคำไว้ในมือซ้าย แล้วท่านนบีก็ได้กล่าวเพื่อเน้นย้ำให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านรับทราบว่าทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับประชาชาตินี้ที่เป็นผู้ชาย แต่มิได้ห้ามไว้สำหรับผู้หญิง และการที่ท่านนบีได้นำสองอย่างดังกล่าวมาวางบนฝ่ามือทั้งสองของท่านก็เพื่อต้องการแสดงให้เศาะหาบะฮ์ได้เห็นชัดเจนด้วยสายตาทั้งสองของพวกเขา โดยได้เห็นทั้งของจริง (ทองคำกับผ้าไหม) พร้อมคำอธิบาย จึงทำให้พวกเขาสามารถจดจำบทเรียนดังกล่าวได้นาน

การใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนถือเป็นเทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะชี้นำผู้เรียนสู่การเพิ่มพูนความรู้จากสิ่งที่ยากสู่สิ่งที่ย่าง ย่าง สิ่งที่ยากสู่สิ่งที่ย่าง สิ่งที่ยู่ไกลตัวสามารถขยับเข้ามาอยู่ใกล้ตัวและสิ่งที่ยู่ไกลตัวสามารถเข้าถึงได้ ดังที่ท่านมุฮัมมัด เศาะลาหุดดีน อลี มุญาวีร์ (Muhammad salāhuddīn ‘Alī Mujawir, 1983 : 158-159) ได้กล่าวไว้ว่า “การใช้สื่อการสอนนั้นเพื่อต้องการทำให้สิ่งที่ซ่อนเร้น ไม่สามารถสัมผัสได้ และเป็นสิ่งที่ยากในการทำให้บรรลุเป้าหมายได้เข้ามาอยู่ในความรู้สึกและจินตนาการ โดยสามารถใช้สื่อในเรื่องการ ทำอิบาดะฮ์ มุอาละมาตและอัศลาฮ์ ซึ่งการใช้สื่อดังกล่าวใช้สื่อทางการฟัง การดู หรือการฟังพร้อมกับการดูในเวลาเดียวกันก็ได้ หรืออาจจะใช้สื่อต่าง ๆ ที่สามารถใช้ประโยชน์แก่ผู้สอนและผู้เรียน โดยสื่อที่ใช้

ดังกล่าวต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับสติปัญญาของผู้เรียน สามารถทำให้สิ่งที่คลุมเครือเกิดความกระจ่าง และทำให้สิ่งที่สงสัยเกิดความมั่นใจ จนทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนรู้และทำให้การเรียนการสอนตื่นเต้นและเร้าใจ”

2.3.3.5 เทคนิคการเร้าความสนใจ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้ในการกระตุ้นบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ของท่านเพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นและเกิดความสนใจในบทเรียนที่กำลังเรียน โดยท่านนบีมีเทคนิคต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ สนใจในสิ่งที่ท่านกำลังนำเสนอและถ่ายทอดให้พวกเขาได้รับฟัง เช่น การตั้งคำถาม การเล่าเรื่อง การหยอกล้อ การเน้นย้ำ การใช้น้ำเสียงและการเปลี่ยนแปลงอิริยาบถ ฯลฯ การเร้าความสนใจถือเป็นเทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่งและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความตื่นเต้นสามารถทำให้พวกเขามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าเพื่อต้องการที่รับรู้ในสิ่งที่มาเร้าความสนใจของพวกเขาที่ท่านนบี ﷺ ได้ใช้เทคนิคเร้าความสนใจต่อบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ดังมีรายงานจากออบูฮุร็อยเราะฮ์ ﷺ เล่าว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((احشدو فإني سأقرأ عليكم ثلث القرآن " فحشد من حشد ثم خرج نبي الله صلى الله عليه وسلم فقراً " قل هو الله أحد ثم دخل فقال بعضنا لبعض إني أرى هذا خبير جاءه من السماء فذاك الذي أدخله " ثم خرج نبي صلى الله عليه وسلم فقال: " إني قلت لكم سأقرأ عليكم ثلث القرآن ألا إنها تعدل ثلث القرآن.))

(أخرجه مسلم : 812)

ความว่า “พวกท่านจงมารวมชุมนุมกัน ฉันจะอ่านหนึ่งในสามของอัลกุรอานให้พวกท่านฟัง” บุคคลที่มาชุมนุมก็ได้รวมตัวกัน ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงได้ออกมา (จากบ้าน) แล้วอ่าน “กุลฮุวัลลอฮฺ อะหัด” อ่านเสร็จก็ได้กลับเข้าบ้าน บางคนในกลุ่มพวกเรากล่าวกับอีกบางคนว่า “ฉันคิดว่าสิ่งนี้เป็นสาส์นมาจากฟากฟ้าประทานมายังท่านนบีจึงเป็นเหตุทำให้ท่านกลับเข้าไปในบ้าน” หลังจากนั้นนบีก็กลับออกมาอีก พลางกล่าวว่า “ที่จริงฉันเคยได้พูดกับพวกท่านว่า ฉันจะอ่านหนึ่งในสามของอัลกุรอานให้พวกท่านฟัง ดังนั้นพึงได้ทราบไว้ด้วยว่าสุเราะฮ์อัลอิคลาศนั้นมีภาคผลเท่ากับหนึ่งในสามของอัลกุรอาน”

(บันทึกโดย al-Muslim : 812)

จากอะดิชข้างต้นชี้ให้เห็นว่า เป็นเทคนิคการเร้าความสนใจของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยสามารถสังเกตได้จากคำพูดและการกระทำของท่านซึ่งส่งผลอันดียิ่งต่อการเร้าความสนใจของบรรดาเศาะหาบะฮ์ เพื่อต้องการที่จะรับฟังการอ่านหนึ่งในสามของอัลกุรอานของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และอะดิชบทนี้ได้ให้นัยหลายประการ ได้แก่ เป็นหลักฐานที่บ่งบอกถึงความประเสริฐของสุเราะฮ์อัลอิคลาศ เป็นการเร้าความสนใจโดยการเกริ่นนำจากคำพูดของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ได้รับฟังสิ่งที่ท่านนบี ﷺ จะบอกให้พวกเขาได้รับรู้ ถือเป็น การเร้าความสนใจในด้านการกระทำ สังเกตจากการเดินเข้าและเดินออกจากบ้านของท่าน ทำให้เป็นจุดเด่นและเป็นที่น่าสนใจแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน เป็นการแสดงให้เห็นว่าการพูดและการกระทำเป็นสิ่งสำคัญในการเร้าความสนใจให้แก่ผู้เรียน โดยเฉพาะการพูดนั้นต้องเกริ่นนำด้วยคำพูดที่เร้าความสนใจแก่ผู้เรียน และขณะพูดก็ต้องมีการเน้นเสียงสูงและต่ำสลับการไปตามจังหวะเนื้อหาที่ผู้สอนต้องการที่จะนำเสนอแก่ผู้เรียน ส่วนการกระทำนั้น สังเกตจากการเคลื่อนไหวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง ขณะที่ท่านกำลังทำการสอน หรือแสดงท่าทางประกอบในขณะที่สอนเป็นการเร้าสนใจเช่นกัน เพราะถ้าหากการนั่งหรือยืนอยู่กับที่ โดยไม่มีการเคลื่อนไหวไปมากก็อาจจะทำให้ผู้เรียนนั้นรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน และอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เรียนหลับในขณะที่ครูสอนก็เป็นได้

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าครูผู้สอนทุกคนต้องมีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอนอย่างลึกซึ้ง มีความรู้และความเข้าใจในศาสตร์การสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และรู้จักและเข้าใจผู้เรียนแต่ละคนเป็นอันดับแรก เพื่อที่ครูผู้สอนจะได้ใช้รูปแบบการสอน วิธีสอนและเทคนิคการสอนที่หลากหลายได้ตรงกับสภาพผู้เรียน จึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดเรียนการสอนที่ได้วางไว้